

Χάρος και Θάλασσα

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

- ΕΥΑΝΘΙΑ ΝΤΑΒΑΝΤΖΗ: Αλωάδες, αλώη, αλώνι, άνθρωπος: πορεία στο χρόνο
- ΣΙΣΣΥ ΑΝΔΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ: Τα δάση, η πολιτεία, η πολιτική και οι πολίτες
- Συζήτηση με τον Γ. ΜΑΚΑΒΕΛΟ: Πολιτισμός και τρέχοντα προβλήματα
- Το θέρος και το στούμπισμα του σταριού
- ΗΛΙΑΣ ΓΙΑΝΝΙΡΗΣ: Γράμμα από ένα νησιώτη

αναφορά στην εκκλησιαστική τέχνη

- Συνέντευξη με τον ζωγράφο Γ. ΚΑΡΟΥΣΟ: Εικαστικές απόψεις για την ορθόδοξη εκκλησιαστική τέχνη
- ΚΩΣΤΑΣ ΑΓΓΕΛΗΣ: Η εικόνα στην Ορθόδοξη Εκκλησία
- ΓΙΑΝΝΑ ΣΠΥΡΟΥ: Εισαγωγή στη βυζαντινή τέχνη
- ΣΠΥΡΟΣ Α. ΠΑΠΙΚΙΝΟΣ: Σε ήχο πλάγιο
- ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ: Οδοιπορικό στην Ιερά Μονή Ευαγγελιστρίας Κυψέλης

Χάος και Θύμη

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ – ΕΚΔΟΣΗ:

Σύλλογος Κυψελιωτών Άρτας (στην Αθήνα)
«Ο Άγιος Κοσμάς». Συνεργάζεται η Αδελφότητα Κυψελιωτών Άρτας (στην Άρτα) «Ο Άγιος Γεώργιος».

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΣΥΝΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ:

Γιώργος Μακαβέλος.

Διευθύνεται από ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Κώστας Αγγέλης, Μπάμπης Καραλής, Ευανθία Νταβαντζή, Κώστας Νταβίσκας, Ειρήνη Σιόντη.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ:

Κώστας Αγγέλης.

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ, ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ, ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ, ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ:

Φαιδριάδων 129, 113 64, Αθήνα, τηλ. 86 22 703.

ΦΩΤΟΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ, ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ:

Ιδεότυπο, Θεμιστοκλέους 37, τηλ. 36 26 319.

ΦΙΛΜ:

Αλφάβητο, Καλλιδρομίου 36, τηλ. 64 50 552.

ΕΚΤΥΠΩΣΗ:

Ανδρέας Μποτζάκης, Τζαβέλλα 10, τηλ. 33 01 604.

ΣΥΝΔΡΟΜΗ (για 4 τεύχη)

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: 2.000 δρχ.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: 3.500 δρχ.

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ:

500 δρχ.

ΔΙΑΘΕΣΗ:

ΑΘΗΝΑ: Εκδόσεις-Βιβλιοπωλείο «Βιβλιογονία», Ακαδημίας 57, 106 79, Αθήνα, τηλ. 26 34 550 – Εναλλακτικό Βιβλιοπωλείο «Κομμούνα», Θεμιστοκλέους 37, Αθήνα, τηλ. 36 02 644.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Βιβλιοπωλείο «Συνάντηση», Καμβουνίων 6, 54 621, τηλ. 231 384

ΤΕΥΧΟΣ 5
ΑΘΗΝΑ
ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ 1994

εξώφυλλο:
«Ο Ελάχιστος»,
λεπτομέρεια
από την Δέηση
στον ανατολικό τοίχο
του νάρθηκα
της Ιεράς Μονής
Ευαγγελιστρίας Κυψέλης,
διά χειρός Μιχαήλ, 1700

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- 5. Προλογικό σημείωμα
- 6. **ΕΥΑΝΘΙΑ ΝΤΑΒΑΝΤΖΗ:**
Αλώδες, αλώη, αλώνι, άνθρωπος:
πορεία στο χρόνο
- 8. Το θέρος και το στούμπισμα του σταριού
- 9. Συζήτηση με τον πρόεδρο Γ. ΜΑΚΑΒΕΛΟ
Πολιτισμός και τρέχοντα προβλήματα
- 12. **ΣΙΣΣΥ ΑΝΔΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ:**
Τα δάση, η πολιτεία, η πολιτική και οι πολίτες
- 15. **ΓΙΑΝΝΑ ΣΠΥΡΟΥ:**
Εισαγωγή στη βυζαντινή τέχνη
- 18. **ΚΩΣΤΑΣ ΑΓΓΕΛΗΣ:**
Η εικόνα στην Ορθόδοξη Εκκλησία
- 22. Συνέντευξη με τον ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΡΟΥΣΟ:
Εικαστικές απόψεις για την ορθόδοξη
εκκλησιαστική τέχνη
- 29. **ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ:**
Ένα μικρό οδοιπορικό στην Ιερά Μονή
Ευαγγελιστρίας Κυψέλης
- 35. **ΣΠΥΡΟΣ Α. ΠΑΠΙΚΙΝΟΣ:**
Σε ήχο πλάγιο
- 40. **ΗΛΙΑΣ ΓΙΑΝΝΙΡΗΣ:**
Γράμμα από ένα νησιώτη
- 42. **Προς τους αναγνώστες μας**

Τα ενυπόγραφα κείμενα εκφράζουν τις απόψεις των συγγραφέων τους. Η αναδημοσίευση από το περιοδικό «Χάος και Όψη» είναι ελεύθερη με την προϋπόθεση να αναγράφεται η πηγή προέλευσης.

Προλογικό σημείωμα

Με το παρόν τεύχος το περιοδικό μας μπαίνει στον δεύτερο χρόνο του. Πέντε τεύχη δεν μπορούν ποτέ να αποτελέσουν αφορμή για μεγάλες κουβέντες. Είναι όμως ένας αριθμός που επιβάλλει αναφορά στο γεννέθλιο γεγονός.

Άλλωστε τα πρώτα βήματα είναι και τα πιο δύσκολα. Για μας στη Συντακτική Επιτροπή αυτή η χρονιά ήταν χρονιά προβληματισμού γύρω από το παρόν και το μέλλον του περιοδικού μας. Νομίζουμε πως όλοι μας χαιρόμαστε που το βλέπουμε σιγά σιγά να μεγαλώνει και να κερδίζει τη φυσιογνωμία του.

Αν ορθόδοξησε το οφείλει στην αγάπη των συγχωριανών, την κυρίως ικανή να του επιτρέψει να γιορτάσει πολλά γεννέθλια.

Αυτό το τεύχος φέρει το χρώμα του καλοκαιριού (θερισμός, αλώνισμα, ζωή και προβλήματα στο χωριό, πολιτιστικές εκδηλώσεις).

Τη θεματική του ενότητα αποτελεί η ορθόδοξη εκκλησιαστική τέχνη. Αυτή η τέχνη δεν υπήρξε ποτέ αποκομμένη από τη ζωή. Και τούτο γιατί η εκκλησία μας στην αληθινή της εκδοχή, ήταν πάντα μαζί με τον άνθρωπο του λαού μας, στις χαρές, τις αγωνίες, τις προσπάθειες και τις αναζητήσεις του. Μία επώνυμη εκκλησία, μια εκκλησία που επιβεβαιώνει στην πράξη το όνομά της, είναι πάντα μια εκκλησία για τον άνθρωπο.

Η ορθόδοξη εκκλησιαστική τέχνη στις ποικίλες εκφάνσεις της σέβεται και καταφάσκει τον υλικό κόσμο, τον οποίο ταυτόχρονα μεταμορφώνει σε κόσμο συμβόλων. Είναι μια τέχνη που εκφράζει με σαφή τρόπο την ενότητα των όψεων της ζωής.

Καλό καλοκαίρι!

Η Συντακτική Επιτροπή

Ευανθία Νταβαντζή

Αλωάδες, αλωή, αλώνι, άνθρωπος: πορεία στο χρόνο

ΣΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΘΕΪΚΑ ΔΙΔΥΜΑ ΖΕΥΓΑΡΙΑ ανήκουν οι Αλωάδες ή Αλωειδείς, που το όνομά τους σχετίζεται με τους όρους «αλωή» και «άλως» –στρογγυλός τόπος, αλώνι, δίσκος. Πατέρας τους θεωρείτο ο Αλωεύς και μητέρα τους η Ιφιμήδεια, που, όμως, είπε πως ήταν έγκυος από τον Ποσειδώνα κι έριχνε νερό από τη θάλασσα κάθε μέρα στον κόρφο με τα χέρια της, μέχρι που γέννησε απ' τον Ποσειδώνα τα δίδυμα...

Αλωή - άλως, μια αρχαιοελληνική λέξη για τον στρογγυλό τόπο, το αλώνι, έναν τόπο γνωστό σ' εμάς από τις παλιότερες μορφές γεωργικών εργασιών, όπου έφτανε, μετά το θερισμό, το στάρι, αναμένοντας το επικείμενο τέλος και την αρχή μιας άλλης διεργασίας, της απολαβής.

Το ίδιο χωράφι που έτρεφε το στάρι ήταν αυτό που το δεχόταν πίσω, για να «πονέσει» μαζί του, καθώς βαριά το καμουτσίκι έπεφτε στα οπίσθια των αλόγων. Ένας στρογγυλός χώρος, αλειμμένος με κοπριά –για να γιατρευτεί η πληγή του, αφού ήδη το σκαπάνι τον είχε απογυμνώσει απ' τη σταριά, μ' ένα στύλο ξύλινο στη μέση– ήταν το σύμβολο της ιδιαιτερότητας, που είχε την τιμή να ξεχωρίζει απ' τα υπόλοιπα θερισμένα χωράφια, γιατί ήταν πλέον το αλώνι. Σαν τους ανθρώπους, όλοι θερίζονται, παρέχοντας ψωμομένα ή άκαρπα στάχυα, μα λίγοι είναι αυτοί που «πέπρωται» να γνωρίσουν την ολοκληρωτική πτώση και τον αβάσταχτο πόνο της παροχής ή μη παροχής των υπολοίπων.

Εκεί, στο αλώνι, πρωί πρωί, με τη δροσιά –για να δροσίζεται η βία, η βία στον καρπό και την ψυχή– τα άλογα περιμένουν ζευγάρι –εν τη ενώσει η ισχύς– το εναρκτήριο χτύπημα, μαστίγωμα του αφέντη τους. Κι αρχίζει ο κυκλικός χορός, γύρω-γύρω απ' το στύλο, πιο αργός στην αρχή, πιο γρήγορος κατόπιν, καθώς τα στάχυα υποκύπτουν ένα ένα, καταθέτοντας ό,τι, πολύτιμο ή μη, έχουν. Η αντίσταση πλέον μηδενική. Ο χωρισμός επέρχεται: στάχυ στάρι: παράλληλοι δρόμοι. Το μόνο κοινό η χρήση, το ένα για τα ζώα, το άλλο για τον άνθρωπο. Το μαστίγωμα των αλόγων, οι σκληρές οπλές τους, ο χορός των δαιμόνων, ο ήλιος που ανεβαίνει είναι τα όπλα της μάχης. Η ώρα της τελικής κατάκτησης είναι πλέον γεγονός. Τα στάχυα λιχνίζονται με το δικριάνι κι απομακρύνονται, το στάρι μένει έτοιμο, παραδομένο.

Αυτός ο στρογγυλός χώρος, το αλώνι, ήταν που επιλέχτηκε και ως χώρος της ορχήστρας του αρχαίου θεάτρου, όπου αρχικά ηθοποιοί και χορευτές, αργότερα μόνον χορευτές υπεκρίνοντο τα δρώμενα της ζωής, της φαντασίας, των συναισθημάτων, της κάθαρσης, της υποταγής στους νόμους της ηθικής τάξεως. Έτσι κι εδώ, στο αλώνι, τα δρώμενα πραγματώνονται, χωρίς υποκριτική τέχνη, με το χορό των αλόγων και την

υποταγή στη δύναμη και τους νόμους της φύσης.

Αυτά συνέβαιναν όταν ο καρπός ήταν πολύς, όταν το χρώμα του χρυσαφιού παιχνίδιζε στα μάτια, μέσα απ' το χρυσαφί του σιταριού και ξελόγιαζε την παιδική φαντασία, που έφτιαχνε ένα απέραντο χρυσίζον κίτρινο χωράφι πλούτου. Το πολύ, βέβαια, είναι σχετικό –πολλά χωράφια, πολλά στάρια– και πάντα των δυνατοτήτων ενός ηπειρώτικου ορεινού χωριού. Όταν, όμως, η παραγωγή ήταν λιγότερη, τόση όση χρειαζόταν η οικογένεια για τη χρονιά, υπήρχαν κι άλλοι τρόποι κατάκτησης: το δάρτυ και η πέτρα. Εκεί ο άνθρωπος μόνος του αναλάμβανε την εργασία.

Το δάρτυ, δυο ξύλα λεπτά και μακριά, δεμένα στην άκρη με υφασμάτινη κορδέλα, που το ένα κρατούσε ο άνθρωπος και το άλλο έπεφτε βαρύ πάνω στα στάχια, ήταν καλή ευκαιρία για δύναμη. Εκεί το ανθρώπινο χέρι ένιωθε δυνατό για κάθε κατάκτηση, ίσως και γι' αυτή που αισθανόταν αδύναμο να πετύχει. Μια εικόνα αγώνα, τεντωμένων μυών, ηλιοκαμμένου δέρματος, συσπασμένου ξερακιανού προσώπου, προσηλωμένου στο στόχο βλέμματος, με το χέρι εκτελεστή των επιθυμιών και των επιδιώξεων σ' αυτή την πάλη της απογύμνωσης. Το στάχυ και πάλι αδύναμο. Το στάρι, ο σπόρος, εκτεθειμένος, γυμνός, απόφοιος. Η τελική ανθρώπινη νίκη συντελείται.

Όταν, όμως, η αντίσταση ήταν ακόμη πιο μικρή, όταν η ποσότητα ήταν λίγη –το χωράφι στο πλάι, απέναντι απ' το ρέμα ή δίπλα στον κήπο– τότε δε χρειαζόνταν άλλα μέσα. Με τη σκουλήδα στο χέρι, την πέτρα για βάθρο, σε μια άμεση επαφή, το αποτέλεσμα ήταν πάλι γεγονός. Καθισμένος στο ξύλινο καρέκλι ή σε μια πέτρα, κάτω από έναν βαθύ ίσκιο, ο άνθρωπος απ' ευθείας έδερνε πάνω στην πέτρα –μια ίσια πλάκα επικλινώς τοποθετημένη μπροστά του– τη σκουλήδα και δαμάζοντάς την της έπαιρνε ό,τι πολύτιμο είχε, το στάρι. Ικανοποίηση και πάλι, ο αγώνας βαίνει στο τέλος του, ο άνθρωπος νικητής.

Δεν ξέρω πώς θα μπορούσε να δει κανείς το αλώνισμα. Ίσως αλώνισμα της ψυχής, του καρπού, ίσως διαδικασία κατάκτησης, με μεσολαβούντες –άλογο, δάρτυ– ή μη. Είναι, ίσως, αυτό που συμβαίνει και στη ζωή: αγώνας, κατάθεση δυνάμεων, συναισθημάτων, βία εξωτερική και εσωτερική, με ή χωρίς αποτέλεσμα, καθώς πέρα απ' τον μεστό καρπό των κερδισμένων, υπάρχει κι ο «ζούφιος» καρπός των υπολοίπων –μιας και τα στάχια δεν αποδίδουν πάντα ψωμωμένο στάρι– παρά τον αγώνα, την αγωνία, τη ζωή, την επιθυμία, αφού στο τέλος «άνθρακες ο θησαυρός». Τα μέσα προσδιορίζονται κάθε φορά από τις συνθήκες, τη δύναμη, την αξία. Το αποτέλεσμα είναι των καιρών, της εποχής, καλή χρονιά, γόνιμη, κακή χρονιά, άκαρπη. Κι όσοι τιμήθηκαν στον αγώνα με καρποφόρα χρονιά, είναι έτοιμοι για το χειμώνα που έρχεται, με τον καρπό, την τροφή, τη ζωή, όσοι έμειναν δακρύνοντες στη θέα του άκαρπου σταχτού βαρύνονται με την αγωνία της επιβίωσης...

Πάντως και τα παιδιά της Ιφιμήδειας απ' τον Ποσειδώνα, οι Αλωάδες, δεν έμελλε να ζήσουν, αφού τα σκότωσε ο Απόλλωνας γιατί μεγάλωναν πολύ, πέρα απ' όσο επιτρεπόταν, θα γινόντουσαν γίγαντες...

Το θέρος και το στούμπισμα του σταριού

ΣΤΑ ΠΑΛΙΑ ΧΡΟΝΙΑ, το θέρος γινότανε από τον άνθρωπο με το δρεπάνι. Αυτή η δουλειά ήταν πολλή κουραστική και δύσκολη και οι άνθρωποι παλιά είχαν πολλά στρέμματα με σάρι, για να θερίσουν. Έτσι αναγκάζονταν να δουλεύουν πολλές ημέρες. Όλη η οικογένεια του σπιτιού και οι γείτονες, βοηθούσαν όλοι μαζί για το θέρος του σταριού, βοηθούσαν όλοι πολύ σκληρά.

Το στούμπισμα του σταριού γινόταν στα αλώνια με το δάρτυ.

Το αλώνι ήταν μέρος, όπου εκεί γινόταν το στούμπισμα του σταριού. Εκεί μαζεύονταν πολλοί γείτονες για να βοηθήσουν το συνάνθρωπό τους σ' αυτή τη δύσκολη δουλειά.

Το θέρος στα τελευταία χρόνια έχει αλλάξει πάρα πολύ. Στα σημερινά χρόνια το θέρος γίνεται με τις μηχανές, που έχει εφεύρει ο άνθρωπος. Για να γίνει το θέρος δεν χρειάζονται ημέρες αλλά ώρες. Η δουλειά δεν είναι ούτε δύσκολη ούτε κουραστική. Σήμερα για το θέρος χρειάζονται λίγοι άνθρωποι χωρίς να κουράζονται.

Το στούμπισμα σήμερα ονομάζεται «αλώνισμα» και γίνεται πάλι με τις μηχανές όπως και το θέρος. Στο αλώνισμα σήμερα δεν χρησιμοποιείται ούτε το αλώνι αλλά ούτε και το δάρτυ.

Θεοδώρα Νταβαντζή – Παναγιώτα Ντζαδήμα,
μαθήτριες του Δημοτικού Σχολείου Κυψέλης Άρτας

Πολιτισμός και τρέχοντα προβλήματα: το δίπτυχο της καλοκαιρινής δραστηριότητας του συλλόγου μας

Συζήτηση με τον πρόεδρο Γιώργο Μακαβέλο

Το περσινό καλοκαίρι οργανώσατε στη Χώσσειη μια σειρά εκδηλώσεων που έτυχαν της αποδοχής και σχολιάστηκαν θετικά από τους συγχωριανούς μας. Για το φετινό καλοκαίρι υπάρχει ανάλογος προγραμματισμός;

Πράγματι, οι εκδηλώσεις που οργανώσαμε οι δύο σύλλογοι τον Αύγουστο του '93 είχαν μεγάλη επιτυχία. Η παρουσίαση του περιοδικού και η διαρκής έκθεση βιβλίου ήταν κάτι που δεν έχει ξαναγίνει στην περιοχή μας. Σημαντικές θεωρούμε τις εκδηλώσεις όπως την ομιλία-συζήτηση με τον κοινωνιολόγο Χ. Σταύρου και την αιμοδοσία. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η αιμοδοσία δεν είχε την ανταπόκριση που περιμέναμε, αν και η προσφορά αίματος είναι σημαντική. Το πανηγύρι στο βουνό και η λαϊκή βραδιά στέφθηκαν με επιτυχία και κάτι ανάλογο περιμένουμε και φέτος. Το φετινό καλοκαίρι οι εκδηλώσεις μας θα ξεκινήσουν με την αιμοδοσία την Κυριακή 21 Αυγούστου μετά τη λειτουργία στην αίθουσα πολιτιστικών εκδηλώσεων. Η αιμοδοσία θα γίνει από συνεργείο του Νοσοκομείου Άρτας και περιμένουμε από

τους συγχωριανούς μεγαλύτερη ανταπόκριση. Είναι γνωστό ότι έχει δημιουργηθεί τράπεζα αίματος, στην οποία έχουν δικαίωμα όλοι οι χωριανοί.

Τη Δευτέρα 22 Αυγούστου οι σύλλογοι θα οργανώσουν συναυλία με τα «παιδιά της Άρτας», η εκδήλωση αυτή είναι απαίτηση των συγχωριανών μετά την περσινή επιτυχία. Η ορχήστρα που θα έχουμε φέτος είναι επταμελής, το ρεπερτόριό της περιλαμβάνει λαϊκά, ελαφρολαϊκά και δημοτικά τραγούδια, θεωρείται δε η καλύτερη της περιοχής. Πιστεύουμε ότι και φέτος η συναυλία θα έχει επιτυχία και περιμένουμε να περάσουμε μια όμορφη βραδιά.

Το αποκορύφωμα των εκδηλώσεών μας θα είναι το πανηγύρι στο βουνό. Η οργάνωσή του θα είναι εξ ολοκλήρου δική μας με φαγητό, ποτό, αναψυκτικά και ορχήστρα. Το πανηγύρι θα διαρκέσει ως τις 5 το απόγευμα και την ευθύνη της ορχήστρας θα την έχει ο συγχωριανός μας καλλιτέχνης Γιώργος Ψυχογιός. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι θα δοθεί και πάλι η ευκαιρία στον κόσμο να διασκεδάσει δωρεάν.

Για το στήσιμο του πανηγυριού μας

περιμένει πολλή δουλειά, και τα μέλη των Διοικητικών Συμβουλίων έχουν την υποχρέωση να δουλέψουν για την καλύτερη εξυπηρέτηση των Τζουμερκιωτών. Νοιώθουμε την ανάγκη να ευχαριστήσουμε τα μέλη και τους φίλους των συλλόγων για την περσινή προσφορά τους. Τους Κώστα Κοτελίδα, Μιχάλη Κουτσοσπύρο, Βασίλη και Γρηγορία Παπαϊωάννου, Γρηγόρη Λιάκο, Σπύρο Κωνσταντόπουλο, Κώστα Καραλή.

Επίσης δεν έμεινε απαρατήρητη η βοήθεια των μικρών μας φίλων και αξίζει να αναφερθούμε στη μικρή Ντίνα που ως ταμίας δούλεψε με πολύ κέφι και μεθοδικότητα.

Μιλήστε μας για το σκοπό αυτών των εκδηλώσεων. Εκτός από τον ψυχαγωγικό τους χαρακτήρα εξυπηρετούν και άλλες πολιτιστικές σκοπιμότητες;

Οι εκδηλώσεις των συλλόγων μας εκτός από τον ψυχαγωγικό τους χαρακτήρα εξυπηρετούν παράλληλα σκοπούς που έχουν να κάνουν με τους λόγους ύπαρξης των αδελφοτήτων μας. Πιστεύοντας στον κοινωνικό ρόλο των συλλόγων μας καθιερώσαμε την ημέρα –και όχι μόνο– αιμοδοσίας. Θέλοντας να συμβάλουμε στη διατήρηση της παράδοσης καθιερώσαμε την αναβίωση του πανηγυριού στο εκκλησάκι του πατρο-Κοσμά.

Θεωρώντας το βιβλίο εξαιρετικό φίλο και αποφασιστικό στήριγμα του ανθρώπου, οργανώσαμε την έκθεση βιβλίου στο χωριό. Θα λέγαμε ότι οι εκδηλώσεις των συλλόγων μας τόσο στη μικρή κοινωνία του χωριού μας, όσο και στον τόπο κατοικίας μας εξυπηρετούν σκοπούς κοινωνι-

κούς, πολιτιστικούς, ενημερωτικούς και ασφαλώς ψυχαγωγικούς. Εξάλλου ο χαρακτήρας αυτών των εκδηλώσεων υπηρετεί άριστα τον βασικό στόχο μας, που είναι η στενή σχέση και η αδελφοσύνη των μελών μας όπου κι αν βρίσκονται αυτά.

Πέρσι για πρώτη φορά αναλάβετε την οργάνωση πανηγυριού στο βουνό. Ποιος ήταν ο σκοπός αυτής της καινοτομίας και επιπλέον, λειτούργησε; Υπήρξαν αδυναμίες;

Ο μόνος τρόπος για να αναβιώσουμε το πανηγύρι –που τα τελευταία χρόνια εκφυλίστηκε– ήταν να αναλάβουμε οι δύο σύλλογοι την οργάνωσή του στο βουνό. Επειδή το πανηγύρι συγκεντρώνει πολλούς Τζουμερκιώτες και είναι το τελευταίο του καλοκαιριού στην περιοχή, απαιτεί αφ' ενός μεν συλλογική προσπάθεια, αφ' ετέρου συστηματική οργάνωση, άψογη εξυπηρέτηση και προπάντων ποιότητα στη διασκέδαση με παραδοσιακή μουσική.

Εκτός από τις καλοκαιρινές εκδηλώσεις σκοπεύετε από κοινού και σε άλλες εκδηλώσεις κατά την διάρκεια της χρονιάς; Πώς βλέπετε γενικότερα τη συνεργασία των δύο συλλόγων;

Πιστεύουμε ότι η δραστηριότητα των συλλόγων δεν εξαντλείται, και δεν πρέπει να εξαντλείται, στη διάρκεια του καλοκαιριού.

Εκτός από τις εκδηλώσεις που διοργανώνει χωριστά ο κάθε σύλλογος κατά τη διάρκεια της χρονιάς, ελπίζουμε και σε κάποιες με κοινή δράση, ανατρέποντας τα εμπόδια που παρεμβάλλουν η απόστα-

ση και οι υπόλοιπες υποχρεώσεις των μελών μας. Για μας η συνεργασία των δύο συλλόγων είναι αποφασιστικής σημασίας προς την επίτευξη των στόχων μας και θα λέγαμε ότι αυτή αποδίδει και επιτυγχάνει στη βάση της συνεχούς κοινής δράσης.

Θα ήθελα να φύγουμε από τα πολιτιστικά και να αναφερθούμε σε δύο πιο πρακτικά θέματα. Πρώτον, κατά τους καλοκαιρινούς μήνες στη Χώσεψη υπάρχει έντονο πρόβλημα ύδρευσης και δεύτερον, ως γνωστόν, δεν υπάρχει φορέας για τη συγκέντρωση των σκουπιδιών με αποτέλεσμα αυτά να ρίχνονται στο ποτάμι και να δημιουργούν πρόβλημα ρύπανσης. Σας έχουν απασχολήσει τα προβλήματα αυτά, έχετε προτάσεις;

Προτάσεις υπάρχουν. Η κατασκευή του υδραγωγείου εξ ολοκλήρου από την αρχή, θα έλυνε το πρόβλημα, αλλά η πρόταση αυτή δεν είναι εφικτή στο άμεσο μέλλον. Για να έχουμε όλοι νερό το καλοκαίρι θα πρέπει οι υπεύθυνοι που ανοιγοκλείνουν τις βάνες να κάνουν σωστή κα-

τανομή του νερού. Αλλά και οι συγχωριανοί θα πρέπει να σταματήσουν να χρησιμοποιούν το πόσιμο νερό για πότισμα.

Η διαμόρφωση της περιοχής των Τζουμέρκων και οι προδιαγραφές που απαιτούνται σύμφωνα με τους αρμόδιους δεν επιτρέπουν τη δημιουργία χωματερής στην περιοχή. Για να μην γινόμαστε μάρτυρες του απαράδεκτου φαινομένου της πλαγιάς που κατάντησε σκουπιδότοπος στο δρόμο ανάμεσα Βουλγαρελίου - Αθμανίου, προτείνουμε ως άμεση λύση του προβλήματος τη συγκέντρωση και το κάψιμο των σκουπιδιών στο χώρο που καίγονταν το καλοκαίρι του '92. Πέρα όμως από τις ενέργειες των συλλόγων και τις δυνατότητες της κοινότητας, πιστεύουμε ότι για τη λύση των προβλημάτων αυτών, κυρίαρχο ρόλο θα παίξει η ευαισθητοποίηση και η συμβολή όλων των συγχωριανών.

Με τον πρόεδρο του Συλλόγου Γιώργο Μακαβέλο, μίλησε η Ειρήνη Σιόντη.

Σίσσυ Ανδριτσοπούλου

Τα δάση, η πολιτεία, η πολιτική και οι πολίτες

ΤΑ ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ μας έδωσαν τις τελευταίες ημέρες την ευκαιρία να παρακολουθήσουμε καινούρια επεισόδια στο ατελείωτο σήριαλ «Η ελληνική πολιτεία εναντίον της αυθαιρεσίας». Το θέμα μας αυτή τη φορά ήταν τα αυθαίρετα κτίσματα. Η υπόθεση έφερνε προς το αγροτικό δράμα και είχε απ' όλα : καλά παλληκάρια (υπουργό, νομάρχες κ.λπ.), φτωχά πλην τίμια κορίτσια (τη φύση και το περιβάλλον), κακούς (ιδιοκτήτες αυθαιρέτων, εργολάβους κ.ά.) που εμποδίζουν τον έρωτα του παλληκαριού με την κόρη, αλλά όμως το ζευγάρι, ενωμένο και αποφασισμένο, γκρεμίζει όλα τα εμπόδια (στην κυριολεξία!) με τη βοήθεια των αποφασισμένων του φίλων (μπουλντόζες κ.λπ.), πράγμα που μας έδωσε την ευκαιρία να απολαύσουμε και τις απαραίτητες σε κάθε σύγχρονο σήριαλ σκηνές βίας. Όμως, ο σκηνοθέτης μας προέκυψε μοντέρνος και προβληματισμένος (παιδί κι αυτός του Νέου Ελληνικού Κινηματογράφου). Ήταν φανερό ότι απέρριπτε τους μονοδιάστατους ήρωες. Οι καλοί δεν ήταν σίγουρα καλοί και οι κακοί δεν ήταν εντελώς κακοί. Και σαν να μην έφθανε ότι δεν μας άφησε να ταυτισθούμε με τους καλούς, ώστε να πάμε να κοιμηθούμε ήσυχοι και με τη συνείδησή μας αναπαυμένη, μας τα χάλασε και στο τέλος. Διότι ακριβώς δεν υπήρχε τέλος. Μείναμε λοιπόν με το ερωτηματικό: το χωριό με ποιον ήταν; με τους καλούς ή με τους κακούς; ή μήπως παρακολουθούσε απαθώς (ω της αλλοτρίωσης!) αυτή τη γιγαντομαχία;

Όπως ήταν επόμενο, το ερώτημα που έμεινε να πλανάται στον αέρα προκάλεσε πολλές συζητήσεις. Έγκυροι και λιγότερο έγκυροι σχολιαστές της επικαιρότητας, πολιτικοί αναλυτές, σχετικοί και άσχετοι, όλοι προσπάθησαν να διατυπώσουν κάποιες απαντήσεις. Ήταν βέβαια ψύχραιμοι και κάπως αποστασιοποιημένοι, έλειπε το πάθος με το οποίο είχαν αντιμετωπίσει το άλλο θεμελιώδες ερώτημα που απασχόλησε το πανελλήνιο λίγο καιρό πριν: με ποιόν θα πάει η Αναστασία, με τον πατέρα ή με το γιό; Όμως αυτή ακριβώς η στάση ταίριαζε με τη σοβαρότητα του θέματος, όπως γρήγορα καταλάβαμε. Γιατί, κάποια στιγμή, οι κύριοι αυτοί κατάφεραν να πουν αυτό που όλοι, λίγο-πολύ, σκεφτόμασταν: τρελλάθηκε ο υπουργός (ο πρωταγωνιστής «καλός» του έργου); Μήπως ξέχασε ότι έρχονται εκλογές; Μ' αυτά που κάνει κινδυνεύει να ψάχνει την ψήφο του στις επόμενες εκλογές, οπότε ποία η θέσις του ως υπουργού και ως στελέχους του κόμματος; Όλοι υποψιάζονται ότι το «χωριό» δεν υποστηρίζει ολόψυχα τον «καλό» του έργου κι όλοι ξέρουν γιατί: είναι το περίφημο «πολιτικό κόστος», η μόνη θεωρία στην Ελλάδα που δεν αμφισβητείται και δεν κλονίζεται, η μόνιμη δικαιο-

λογία για τη ματαίωση κάθε εκσυγχρονιστικού ή καινοτόμου μέτρου, ακόμη και για την απλή εφαρμογή του νόμου! Στην περίπτωση των αυθαιρέτων, είναι γνωστό ότι πολλά απ' αυτά βρίσκονται εντός δασικών περιοχών ή, ακόμα χειρότερα, εντός πρώην δασικών περιοχών, οι οποίες (υποτίθεται ότι) προστατεύονται με αυστηρότατους νόμους από κάθε είδους καταπάτηση. Κι όμως, η Ελληνική Πολιτεία, ενώ έχει θεσπίσει ένα ιδιαίτερα αυστηρό πλαίσιο προστασίας των δασών, αδυνατεί στην πράξη να το εφαρμόσει, είτε προληπτικά είτε κατασταλτικά. Τί φταίει γι' αυτό; Πριν ενώσουμε τις φωνές μας διαμαρτυρόμενοι εναντίον της (κατά τα άλλα, πασίγνωστης) ανικανότητας του κράτους, ας σκεφτούμε λίγο περισσότερο: ποιοί είναι αυτοί που καταπατούν τις καμμένες δασικές εκτάσεις γιατί έχουν ανάγκη, βρε αδελφέ, από ένα εξοχικό, ένα μέρος για να πηγαίνουν τα παιδιά το καλοκαίρι; ποιοί είναι αυτοί που βάζουν τα ζώα τους να βοσκήσουν εκεί που φυτρώνει ένα καινούριο δάσος στη θέση του καμμένου παλιού; ποιοί είναι αυτοί που έχουν κάνει επάγγελμά τους την παράνομη δόμηση; ποιοί είναι αυτοί που στην προηγούμενη τετραετία της Βουλής έκαναν με την ψήφο τους υπουργό τον προσάτη της αυθαιρέτης δόμησης στην Αττική; Ε, ας μην κρυβόμαστε πίσω από το δάχτυλό μας, όλοι αυτοί είναι ανάμεσά μας, είναι δίπλα μας, «αυτοί» είμαστε εμείς.... Το ωραιότερο δε είναι ότι είμαστε πάλι εμείς οι ίδιοι που συγκινούμαστε βαθύτατα όταν βλέπουμε στην τηλεόραση σκηνές από τις πυρκαγιές στα δάση, εμείς που γεμάτοι πάθος καταριόμαστε τα «οργανωμένα συμφέροντα», εμείς που βρίζουμε το κράτος για την ανικανότητά του να προστατεύσει το περιβάλλον. Αλήθεια, να το προστατεύσει από ποιον; από εμάς τους ίδιους; Μα, πώς θα γίνει αυτό όταν οι αντιπρόσωποι του λαού, αυτοί που διοικούν το κράτος για λογαριασμό μας, ξέρουν πολύ καλά ότι δεν θα τους ξαναψηφίσουμε αν δεν μας κάνουν τα χατήρια; Έτσι, όλοι μαζί, πολιτικοί, πολιτεία, μικρά και μεγάλα συμφέροντα, οι περισσότεροι από τους κατοίκους αυτής εδώ της χώρας, σφιχταγκαλιασμένοι σ' ένα θανάσιμο χορό, βαδίζουν ολοταχώς προς την καταστροφή τους. Όμως, η καταστροφή δεν αφορά μόνο αυτούς. Αφορά κι αυτούς που βλέπουν, κι αυτούς που αντιστέκονται, γιατί θα πληρώσουν τις συνέπειες μαζί με όλους τους άλλους, αφορά τα παιδιά (για χάρη των οποίων κτίζουν μερικοί τα εξοχικά τους σε δασικές εκτάσεις!), αφορά κι εκείνα τα παιδιά που δεν έχουν γεννηθεί ακόμη. Γιατί όλοι ξέρουμε ότι τα δάση δίνουν στην ατμόσφαιρα το οξυγόνο που είναι απαραίτητο για να αναπνέει ο άνθρωπος. Όλοι ξέρουμε ότι τα δάση συγκρατούν το νερό της βροχής κι έτσι δεν πλημμυρίζουν οι κατοικημένες περιοχές. Όλοι ξέρουμε ότι τα ζώα και τα φυτά που ζουν στο δάσος είναι απαραίτητα για την οικολογική ισορροπία του πλανήτη. (σκεφθείτε π.χ. τί θα συμβεί στις καλλιέργειες αν εξοντωθεί η αλεπού, οπότε οι πληθυσμοί των ασβών θα πολλαπλασιασθούν.) Σαν έξυπνοι που (νομίζουμε ότι) είμαστε όμως, προτιμάμε να τα ξεχνάμε όλα αυτά όταν διακυβεύεται το άμεσο προσωπικό μας συμφέρον. Πείθουμε τον εαυτό μας ότι δεν είναι δική μας δουλειά, κάποιος άλλος θα βρεθούν να νοιαστούν (και μετά θα τους λέμε και κορόιδα, για να μην πω τίποτα χειρότερο) ή κάποιος άλλος θα βρεθούν να φταίνε.

Κι αν δεν βρεθεί κανείς, δεν πειράζει, υπάρχει πάντα το κράτος να του φορτώσουμε όλα τα λάθη και να ησυχάσουμε.... Και γιατί να μην ξεχάσουμε άλλωστε; Γιατί να νοιαστούμε; Αφού έτσι κι αλλιώς δεν θα υποστούμε εμείς τις συνέπειες των πράξεών μας. Βλέπετε, η φύση εκδικείται βέβαια, χρειάζεται όμως πολύ χρόνο για να προετοιμάσει την εκδίκησή της. Και ποιος ξέρει αν εμείς θα ζούμε τότε; Πράγματι, μπορεί να μην υπάρχουμε τότε και σ' αυτή την περίπτωση θα είμαστε μάλλον τυχεροί. Θα υπάρχουν όμως τα παιδιά μας και τα παιδιά των παιδιών μας, υπό την προϋπόθεση βέβαια ότι θα καταφέρουν να επιζήσουν στον κόσμο που θα τους έχουμε αφήσει. Εμάς όμως, τους σημερινούς Έλληνες, λίγο φαίνεται να μας ενδιαφέρει ο,τιδήποτε δεν αφορά τους στενούς ορίζοντες των προσωπικών μας συμφερόντων. Νομίζουμε ότι έχουμε εξασφαλίσει το μέλλον των παιδιών μας αν τους φτιάξουμε ένα σπίτι, τους βρούμε μια δουλειά, τα παντρέψουμε, έ, αν τελειώσουν και το Πανεπιστήμιο, να έχουν ένα «χαρτί», τόσο το καλύτερο. Τί θα το κάνουν όμως το σπίτι και το πτυχίο κι όλα τα υπόλοιπα, αν δεν έχουν αέρα ν' αναπνέουν; Αυτός ο κίνδυνος όμως, επειδή δεν είναι (κατά τη γνώμη μας!) άμεσα ορατός και χειροπιαστός, μας φαίνεται και ανύπαρκτος. Μη νομίζετε όμως ότι και μεις θα γλυτώσουμε τόσο εύκολα....Επειδή ακριβώς, σ' ό,τι αφορά τη φύση, οι αιτίες και τα αποτελέσματα δεν συμπίπτουν πάντα χρονικά, όλο και κάποιων παλιότερων τα λάθη και τις αμαρτίες θα αναγκασθούμε να πληρώσουμε. Θυμάστε, για παράδειγμα, τις συνέπειες που είχαν οι βροχές του φετινού χειμώνα για κάποιους από τους κατοίκους της Γλυφάδας ή των Λιοσίων; Αυτοί που πλήρωσαν την καταστροφή δεν ανήκαν βέβαια στην ίδια γενιά με αυτούς που αποφάσισαν να κτίσουν στα συγκεκριμένα σημεία, έτσι δεν είναι;

Όπως φαίνεται λοιπόν, το σήριαλ θα συνεχιστεί. Μπορεί το θέμα του κάθε φορά ν' αλλάζει και να αφορά τα αυθαίρετα, τα δάση, την κυκλοφορία των αυτοκινήτων στην πόλη ή ο,τιδήποτε άλλο, εμείς όμως θα βλέπουμε πάντα το ίδιο έργο. Κι όσο θα παραμένουμε απαθείς θεατές, βολεμένοι στο σπιτάκι μας και στα μικροσυμφέροντά μας, οι δυνάμεις της φύσης θα ετοιμάζονται να μας ανταποδώσουν το χτύπημα. Όπως συμβαίνει και με τους «καλούς» στις ταινίες, θα πρόκειται βέβαια για νόμιμη άμυνα, αυτό όμως δεν θα είναι και μεγάλη παρηγοριά για εκείνους που θα υποστούν τις συνέπειες. Μήπως ήρθε η ώρα να σηκωθούμε από την πολυθρόνα μας και να παρέμβουμε στη δράση του έργου; Αν θέλουμε να περισώσουμε ό,τι απέμεινε, αν θέλουμε να συνεχιστεί η ζωή και μετά από μας, θα πρέπει επιτέλους να θυμηθούμε ότι ο λαός δεν είναι κυρίαρχος μόνο για τα δικαιώματα, αλλά και για τις υποχρεώσεις. Μόνο αν αναγνωρίσουμε στον εαυτό μας το ρόλο του πολίτη κι όχι του απλού κάτοικου αυτής της χώρας, έχουμε πιθανότητες να επιζήσουμε. Γιατί ο αληθινός πολίτης δέχεται τον περιορισμό των άμεσων συμφερόντων του (πολύ περισσότερο όταν αυτός επιβάλλεται με νόμους που ψηφίζουν οι ίδιοι οι αντιπρόσωποί του -κι αν δεν του άρεσαν, ας μη τους έστελνε στη Βουλή-), αρκεί να ξέρει ότι αυτό γίνεται για χάρη κάποιου μεγαλύτερου αγαθού. Και ποιο μεγαλύτερο από την ίδια τη ζωή;

Γιάννα Σπύρου

Εισαγωγή στη βυζαντινή τέχνη

Η ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΟΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ της χριστιανικής τέχνης και η σημαντικότερη από άποψη ποιότητας και ποικιλίας εκφράσεων είναι η βυζαντινή τέχνη. Η τέχνη των λαών του Βυζαντίου από την εποχή του Ιουστινιανού και κυρίως μέχρι την άλωση της Κωνσταντινούπολης. Προήλθε από τη σύντηξη βασικών στοιχείων έξι κυρίων πολιτισμών, του ελληνικού, ελληνιστικού, ρωμαϊκού, ανατολικού, σημιτικού και ισλαμικού. Η συνύπαρξη αυτή συμπληρώθηκε και στην περίοδο του Ιουστινιανού έδωσε την πρώτη της δυναμική παρουσία. Η τάση αυτή επικράτησε στην αγιογράφηση των ναών, στην αρχιτεκτονική τους καθώς, και στην αίσθηση των δαπέδων τους. Έχει αμεσότερη σχέση με την ελληνική παρά με τη ρωμαϊκή τέχνη. Όπως και η ελληνική,

Ο Παντοκράτορας,
ψηφιδωτό στον τρούλο του ναού της Μονής Δαφνίου, 12 αι.

έτσι και η βυζαντινή είναι έκφραση μιας ολοκληρωμένης πολιτιστικής συνείδησης που προηγείται από τα πολιτικά γεγονότα σε αντίθεση με τον ρωμαϊκό πολιτισμό που ακολούθησε τις στρατιωτικές και οικονομικές κατακτήσεις.

Η βυζαντινή τέχνη εκφράστηκε με όλες τις μορφές της τέχνης και έδωσε θαυμάσια αριστουργήματα. Στην αρχιτεκτονική, ο χριστιανικός ναός με τους διάφορους τύπους του θεωρείται σαν το κυριότερο δημιούργημα. Καθόρισε τις δογματικές και λειτουργικές αρχές της χριστιανικής διδασκαλίας. Η θεώρηση του ναού (εγγεγραμμένος σταυροειδής με τρούλο και οκταγωνικός με τρούλο) ως παραστάσεως του σύμπαντος έδινε την προοπτική του ουρανού βασιλείου του Θεού, που αποκαλύφθηκε στον κόσμο με την ενανθρώπιση του Ιησού Χριστού για τη λύτρωση και σωτηρία του. Ο ναός αποτελεί εικόνα του κόσμου (ναός = μικρόκοσμος), όπου το δάπεδο συμβολίζει τη γη και ο τρούλος συμβολίζει τον ουρανό. Η βυζαντινή αυτή αντίληψη-θεωρία, η Αρχιτεκτονική μαζί με τη Ζωγραφική παίζουν πρωταρχικό ρόλο. Ο Παντοκράτορας με την ακολουθία του (προφήτες, αγγέλους κ.λπ.) δεσπόζει στον τρούλο, ενώ η Πλατυτέρα στην κόγχη του Ιερού, σαν γέφυρα μεταξύ ουρανού και γης. Ο ναός προσπαθεί να έρθει στα μέτρα του ανθρώπου. Η σχέση του ανθρώπου με τον Θεό ακόμα περισσότερο χωρίς να λείπει και η διάσταση της Εκκλησίας. Επίσης η διαβάθμιση των εσωτερικών χώρων –από τον πολύ φωτεινό τρούλο μέχρι τα μισοσκοτεινά των παρεκκλησιών– συμβάλλει στην κατάνυξη, στην ανάταση και στη συντριβή των πιστών. Τονίζονται και βιώνονται τα συναισθήματα της συντριβής, της μετάνοιας και της κατάνυξης.

Ο βυζαντινός ναός είναι ένα ορατό σημείο-σύμβολο εκείνου που δεν μπορούν να δουν τα ανθρώπινα μάτια. Η εικονογράφηση του ναού ανταποκρίνεται στη θεμελιακή αυτή αντίληψη και απλώνεται σε καθορισμένες θέσεις που είναι και κανόνες της αγιογραφίας. Στον τρούλο εικονογραφείται ο Χριστός ως Παντοκράτωρ, στον τύμπανό του οι Προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης που προανήγγειλαν τον Ιησού και στα τρίγωνα, που συνδέουν τον τρούλο με τους πεσσούς, οι τέσσερις Ευαγγελιστές, που κήρυξαν το λόγο του. Στην κόγχη εικονογραφείται η Θεοτόκος, που με τη γέννηση του Χριστού, ένωσε τον ουρανό με τη γη. Το εικονογραφικό πρόγραμμα απλώνεται σ' όλες τις επιφάνειες του τρούλου, της κόγχης, των καμαρών και των πλαγίων τοίχων του βυζαντινού ναού και υπενθυμίζει στους πιστούς ότι το έργο του Χριστού διαιώνίζεται.

Το εικονογραφικό πρόγραμμα επικρατεί και στα ψηφιδωτά που διατυπώνουν το τέλειο «σύστημα» δογματικών αληθειών της Βυζαντινής Ορθοδοξίας. Όλα τα σχέδια της ψηφιδωτής διακοσμήσεως ακολουθούν ένα καθορισμένο τυπικό. Αυτό το τυπικό συγκεντρώνει μια σειρά από παραστάσεις που εικονίζουν το Βασίλειο του Θεού και τους κατοίκους του. Οι μορφές των ψηφιδωτών ξεχωρίζουν για την πνευματικότητα και την αυστηρότητά τους προσπαθώντας οι τεχνίτες να δώσουν την αίσθηση του βάθους. Τα θέματα είναι ανάλογα με τα θέματα των τοιχογραφιών (σκηνές από τη ζωή του Χριστού και της Θεοτόκου). Οι κομψές και ψηλές μορφές κινούνται με χάρη ανάμεσα στον διάκοσμο αρχιτεκτονημάτων και τοπίων.

Με την ανάπτυξη του τέμπλου έχουμε και την εξέλιξη της ζωγραφικής φορητών εικόνων (αγιογράφηση θρησκευτικών μορφών πάνω σε ξύλο) που επιτυγχάνεται η έξαρση του στοιχείου της χριστιανικής πνευματικότητας. Φανερά είναι στις εικόνες αυτές τα στοιχεία του βάθους, της κομψότητας, της ζωηρής κίνησης, της ευγένειας και του πάθους.

Από τα μεγαλύτερα έργα της βυζαντινής τέχνης είναι οι ναοί της Αγίας Σοφίας, Αγίας Ειρήνης και Αγίων Αποστόλων στην Κωνσταντινούπολη. Ο Άγιος Δημήτριος Θεσσαλονίκης, η Μονή του Οσίου Λουκά Φωκίδας, οι τοιχογραφίες των ναών της Θεσσαλονίκης, της Κωνσταντινουπόλεως, του Οσίου Λουκά, της Μονής Δαφνίου, της Παναγίας της Παρηγορήτισσας στην Άρτα κ.ά.

Εκτός βέβαια από τα πλέον χαρακτηριστικά αυτά δείγματα της βυζαντινής τέχνης, αυτή εκφράστηκε και με εικονογραφημένα χειρόγραφα και κώδικες, στη γλυπτική με θαυμάσια ανάγλυφα, ξυλόγλυπτα, ελεφαντόγλυπτα, τρίπτυχα, ενώ στην υφαντική και την κοσμηματοποιία έχουμε θαυμάσια έργα. Ακόμη αξίζει να σημειωθούν τα έργα της μεταλλοτεχνίας, κεραμικής και υαλοουργίας της βυζαντινής τέχνης.

Η τέχνη του Βυζαντίου επηρέασε την καλλιτεχνική κίνηση και στη Δύση. Παρ' όλα αυτά όμως, τα βυζαντινά πρότυπα εικονογραφήσεως των ναών στη Δύση με το υπερβατικό θεολογικό και λειτουργικό νόημα αποδυναμώθηκαν αφαιρώντας την πνευματικότητα, την ιερατικότητα με τάσεις απελευθερώσεως από τα πρότυπα του Βυζαντίου.

Το χαρακτηριστικό με τη βυζαντινή τέχνη είναι ότι συνεχίστηκε και μετά την κατάλυση του Βυζαντινού κράτους, στο χώρο των Βαλκανίων, στη Ρωσία, που η ρωσική τέχνη θεωρείται το τελευταίο κεφάλαιο της βυζαντινής τέχνης. Στην πορεία της εξέλιξης της η βυζαντινή τέχνη άλλαξε χαρακτήρα, μια που ήταν οικουμενική, αλλά ως συνδετικός κρίκος παρέμεινε πάντα στο ελληνικό πνεύμα. Όπως κάθε μεγάλη τέχνη είναι αυθύπαρκτη. Δημιούργησε μορφές που διατηρούν την αυτονομία τους και επιδρούν στην τέχνη άλλων λαών, μεταπλάθοντας παλιές μορφές ή δημιουργώντας νέες.

Η νοσταλγία για την ανασύνδεση με τη βυζαντινή παράδοση αγιογραφίας έχει γίνει σαφής στον αιώνα μας, που πολλοί αγιογράφοι αναζήτησαν την αναβίωση της παραδοσιακής τεχνικής της τοιχογραφίας και της τέμπρας για τις φορητές εικόνες. Αναθερμάνθηκε το ενδιαφέρον για την παραδοσιακή τεχνοτροπία που βρήκε γενικότερη απήχηση και άνοιξε το δρόμο για συνθέσεις απίστευτα δημιουργικές.

Κώστας Αγγέλης

Η εικόνα στην Ορθόδοξη Εκκλησία

Η ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ κατέχει σπουδαία θέση στην Ορθόδοξη Εκκλησία και απορρέει από την πίστη στην ενανθρώπιση του Θεού. Υπερασπιζόμενη η Ορθόδοξη Εκκλησία την εικόνα δεν προσπάθησε κυρίως να καταδείξει τη διδακτική ή την αισθητική της πλευρά, αλλά να τονίσει τη βασική και θεμελιώδη αυτή αλήθεια της χριστιανικής πίστης. Η εικόνα του Χριστού αποτελεί τη μαρτυρία περί της αληθινής σάρκωσης του Θεού και ταυτόχρονα την ομολογία μας για την θεότητα. Ο ενσαρκωθείς Θεός είναι που κάνει την «εικόνα» δυνατή. Γιατί ο Χριστός είναι τόσο ο σαρκωθείς Λόγος του Πατρός όσο και η σαρκωθείσα Εικόνα Του.

Για την Ορθόδοξη Εκκλησία η εικόνα είναι εκφραστική των αληθειών της όπως και ο λόγος. Η νίκη της Εκκλησίας κατά της εικονομαχίας διακηρύχθηκε επισήμως, προσέλαβε μεγάλη σημασία και έγινε ζώσα παράδοση. Το γεγονός ότι η ανάμνηση της Αναστήλωσης των εικόνων γιορτάζεται ως Κυριακή της Ορθοδοξίας (πρώτη Κυριακή της Μ. Τεσσαρακοστής), δηλ. αναγνωρίζεται ως η γιορτή της **ταυτότητας** της Ορθοδοξίας, αποδεικνύει τη σπουδαιότητα που η Εκκλησία αποδίδει στην εικόνα –όχι σ' οποιοδήποτε είδος απεικόνισης, αλλά στον εικονιστικό τύπο που η ίδια επεξεργάστηκε και καθόρισε.

Ο πρώιμος χριστιανισμός υπήρξε διστακτικός, έναντι της εικόνισης του Χριστού. Σ' αυτό συνέβαλε και η απαγόρευση των εικόνων στη Μωσαϊκή Θρησκεία (Εξ. 20,4). (Ας σημειώσουμε απλώς εδώ, ότι το ελληνικό πνεύμα –αντίθετα– ήταν πάντοτε «εικονόφιλο» –έβλεπε ενοικούσες στον κόσμο θείες δυνάμεις τις οποίες κατανοούσε και περιέγραφε ως συγκεκριμένες μορφές).

Για τον αρχέγονο χριστιανισμό μοναδική εικόνα του Θεού είναι ο Ιησούς Χριστός και Αυτού ο άνθρωπος. Η μέγιστη τιμή που μπορεί ν' αποδοθεί από τον άνθρωπο στο «πρωτότυπο» είναι η ηθική ομοίωσή του προς τον δημιουργό του.

Σταδιακά άρχισαν να χρησιμοποιούνται στις κατακόμβες, τις σαρκοφάγους και τα βαπτιστήρια σύμβολα προκειμένου περί του Ιησού Χριστού (ο Χριστός ως ποιμήν, ως διδάσκαλος, ως αλιεύς, ως «ΙΧΘΥΣ»...). Από τον 4ο ιδιαίτερα αιώνα χρησιμοποιούνται βιβλικές παραστάσεις για διδακτικούς κυρίως σκοπούς, απευθυνόμενες σε ανθρώπους που δεν γνώριζαν ανάγνωση. Η βάση της εκκλησιαστικής κοινότητας επιμένει στο ρόλο της εικόνας παρά τον σκεπτικισμό των «θεολογικών» κύκλων που και αυτός σταδιακά φθίνει, ενώ η εικόνα καθιερώνεται όλο και περισσότερο. Στον κόσμο του Βυζαντίου η εικόνα αποκτά κεντρική θέση στα πλαίσια της λατρείας και γίνεται

«αντικείμενο» ιδιαίτερου σεβασμού και τιμητικής προσκύνησης. Μετά το τέλος της εικονομαχικής διαμάχης (726 - 843) και τον τελικό θρίαμβο των εικονοφίλων καθορίστηκε οριστικά και αδιαμφισβήτητα η φύση της εικόνας και η θέση της στη λατρεία.

Η βυζαντινή αγιογραφία και ζωγραφική δεν παρασύρθηκε σε φυσιοκρατικές ζωγραφικές λύσεις. Η εικόνα ενσαρκώνει μορφολογικά της μίαν αρχαϊκή απλότητα και λιτότητα, η οποία ελκύει αλλά και κρατάει σε απόσταση ταυτόχρονα. Οι μορφές εικονίζονται με βάση μια συγκεκριμένη ιδεοτυπία. Στη δυτική «θρησκευτική ζωγραφική» θαυμάζεται πρωτεύοντως η δημιουργική επίδοση του μεμονωμένου καλλιτέχνη (μια Μαντόνα του Ραφαήλ είναι πάνω απ' όλα μια δημιουργία του Ραφαήλ). Αν και εκεί οι μορφές του Χριστού, της Παναγίας, των Αποστόλων κ.λπ. αποδίδονται επί τη βάσει ενός ιδεότυπου, εντούτοις η επιμέρους διαμόρφωση της εικόνας αφήνεται στη δημιουργική καλλιτεχνική ικανότητα και φαντασία του συγκεκριμένου ζωγράφου. Στην ορθόδοξη αγιογραφία το στοιχείο της ελεύθερα διαμορφώνουσας δημιουργικής

Λεπτομέρεια από τον Ευαγγελισμό, στον Άγ. Νικόλαο του Κασονίτζη.
Καστοριά, 12ος αι.

φαντασίας χωρίς να απαλείφεται, εντάσσεται στα πλαίσια της κοινής αναζήτησης και εικονολογικής έκφρασης της σώζουσας αλήθειας. Το τάλαντο και η προσωπική ικανότητα υπηρετούν την καθολικότητα: αποφεύγεται δηλαδή η απολυτοποίηση τους. Η εμμονή στη διατήρηση συγκεκριμένου τύπου κατά την εικόνιση δεν προδίδει λοιπόν αδυναμία ή απαγόρευση της καλλιτεχνικής φαντασίας του αγιογράφου, αλλά ερείδεται στην ουσία της εικόνας που αποκλείει την αυτονόμηση της επιμέρους επινόησης. Μια αλλαγή στην εικόνιση θα σήμαινε διαστρέβλωση του αρχέτυπου, το οποίο «συλλαμβάνεται» και εκφράζεται ως καθολική εκκλησιαστική πίστη. Η ανάπτυξη και

εξέλιξη της εικόνας είναι παράλληλη της ανάπτυξης και διατύπωσης των αληθειών της πίστης. Αυτών των αληθειών αποτελεί η εικόνα μια έγχρωμη –εικονολογική «διατύπωση»– εν-τύπωση, αυτές οι αλήθειες έρχονται μέσω μιας θεολογίας του χρώματος σε φως.

Για την ορθόδοξη παράδοση η αγιογραφία είναι πρωτογενώς εκκλησιαστική υπόθεση και λειτουργία ενταγμένη οργανικά στο όλον της λατρευτικής ζωής. Ιδιωτικές συλλογές εικόνων και μόνιμες ή περιορισμένης διάρκειας εκθέσεις τους σε μοντέρνες πινακοθήκες και μουσεία νεότερης τέχνης (όπως οι άκρως ενδιαφέρουσες πρόσφατες της Εθνικής Πινακοθήκης «Εικόνες της Κρητικής Τέχνης» και «Οι Πύλες του Μυστηρίου -θησαυροί της Ορθοδοξίας από την Αγία Ρωσία»), δημιουργούν αυτόματα την αίσθηση μιας «παράδοξης μετοίκησης» ενώ προβάλλουν σχεδόν αποκλειστικά την καλλιτεχνική πλευρά έστω κι αν καταβάλλεται συχνά προσπάθεια να παρουσιασθεί ο «διφυής» τους χαρακτήρας.

Είναι φυσικό να θαυμάζουμε τις μοναδικές συνθέσεις και τη δύναμη της αγιογραφικής έκφρασης ή το ύψος της αισθητικής ενός Πανσέληνου, Θεοφάνη ή Ρουμπλιώφ. Ο μεμονωμένος όμως αγιογράφος δεν παίζει θεολογικώς πρωτεύοντα ρόλο στην ορθόδοξη αγιογραφία –η θεολογική λειτουργία της εικόνας είναι πάντα η ίδια. Οι περισσότεροι ορθόδοξοι αγιογράφοι παρέμειναν ανώνυμοι. Η αγιογραφία υπήρξε για την Ορθόδοξη Εκκλησία μια ιερή δραστηριότητα, που ασκήθηκε κυρίως σε μοναστήρια. Συχνά συμπράττουν στη δημιουργία μιας και της αυτής εικόνας διάφοροι μοναχοί, έτσι ώστε αυτή ν' αποτελεί συλλογική δημιουργία.

Η εικόνα κατανοείται θεολογικά ως φανέρωση και αποκάλυψη του πρωτοτύπου, στο οποίο αποδίδεται και η τιμή («ορών τον τύπον τίμα τον τυπούμενον» –από επιγραφή σε εκκλησία της Καππαδοκίας). Η εικόνα γίνεται τρόπος κοινωνίας θείου και ανθρώπινου.

Αν το σύμβολο είναι ενδοκοσμικός φορέας του υπερβατικού, η εικόνα λειτουργεί συμβολικά. Ο συμβολισμός της είναι όμως ρεαλιστικός κι όχι αφηρημένος- αναλογικός: μας θέτει πρόσωπο προς πρόσωπο κοινωνούς με την ένσαρκη σώζουσα αλήθεια. Η εικόνα ως σύμβολο μετέχει δύο πραγματικοτήτων –φέρει και φέρεται. Η βυζαντινή εικόνα ακροβατεί λεπτά ανάμεσα σε δύο κόσμους –γι' αυτό κι η θεολογική της μαρτυρία είναι πλούσια: απεικονίζει με ενάργεια το αρχέτυπο των αγίων μορφών. Δεν αποδίδει δηλαδή την ατομικότητα και το μεμονωμένο κάποιων φύσεων (έστω και «τελείων») μα την καθολικότητα και αγιότητα του σεσωσμένου προσώπου. Η θεολογική αυτή αλήθεια βρίσκει την εικονιστική της έκφραση στην ολοπρόσωπη απεικόνιση των αγίων ή στην τουλάχιστον κατά τα δύο τρίτα της επιφανείας του προσώπου τους.

Δεν υπάρχει ορθόδοξη εικόνα αναφερόμενη στο πρόσωπο του Χριστού που να μην σχετίζεται άμεσα με την Αγία Γραφή. (Έχουμε βέβαια και αρκετά μοτίβα παρμένα από την απόκρυφη παράδοση, πράγμα που προδίδει μια διαφορετική σντιμετώπιση ενός μέρους της από την πρώιμη εκκλησία). Αυτή η ανταπόκριση εικόνας και Γραφής

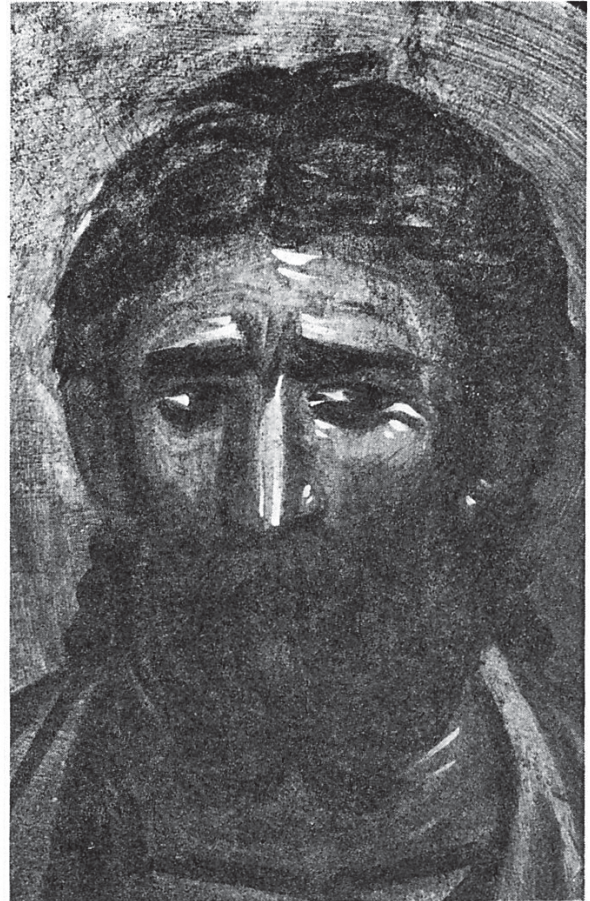
αποτελεί βασική αρχή της εικονογραφίας ήδη από τις πρωταρχές της. Στις κατακόμβες και στις πρώτες βασιλικές δεν συναντάμε ποτέ παραστάσεις με απλώς ψυχωφέλιμο χαρακτήρα.

Κατά τον ίδιο τρόπο η εικόνα μιας γιορτής ή ενός αγίου αναπαριστάνει με την μέγιστη δυνατή πιστότητα την ιστορική πραγματικότητα προβάλλοντας ταυτόχρονα το γεγονός της αγιότητας και μας μεταφέρει μ' αυτόν τον τρόπο στο πρωτότυπό της, πράγμα που την καθιστά «όντως εικόνα».

Ουσιαστικής σημασίας είναι επίσης η άμεση συνάρτηση και συμφωνία εικόνας και λειτουργίας. Η ορθόδοξη λειτουργική ζωή βρίσκει την ύψιστη έκφρασή της στην τέλεση της Ευχαριστίας. Κατά την ορθόδοξη κατανόηση η Ευχαριστία είναι το ίδιο το γεγονός της παρουσίας του Χριστού, η πρόγευση του αιώνιου, η συνάντηση όλων των μελών της εκκλησίας μεταξύ τους και με την κεφαλή της, η κοινωνία με τη σώζουσα αλήθεια. Οι εικόνες ενσαρκώνουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο αυτή την πραγματικότητα της βασιλείας του Θεού –πιστοποιούν και βεβαιώνουν την παρουσία της. Γι' αυτό και μέσα στο ναό υπάρχει γι' αυτές μια συγκεκριμένη θέση.

Στο Βήμα, στο Τέμπλο, στην Κόγχη του Βήματος, στον Τρούλο κ.λπ. ανήκουν με σαφήνεια συγκεκριμένες εικόνες ή ευρύτερες εικονικές συνθέσεις. Η συμβολική κατανόηση του ναού προσδιορίζει τον τοπικό καταμερισμό των εικονικών μοτίβων εντός του, με αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας εναργούς θεολογικής τοπογραφίας.

Η εικόνα τέλος είναι μια ορατή μαρτυρία τόσο της συγκατάβασης του Θεού προς τον άνθρωπο, όσο και της φοράς του ανθρώπου προς τον Θεό. Ενσαρκώνει το δέον της ανθρώπινης απάντησης απέναντι στην πρόσκληση σωτηρίας: είναι η επιστροφή του «είναι» μας στην αρχή του –το μόνο «τέλος» του! Η εικόνα γίνεται τύπος της ανθρώπινης μεταμόρφωσης που προϋποθέτει την αποδοχή της κλήσης. Η εικόνα είμαστε εμείς ως το δέον μας: ως «σύμμορφοι» της εικόνας του Θεού.

Ιωάννης ο Θεολόγος.
Λεπτομέρεια από τη Σταύρωση.
Μονή Δαφνίου, 12 αι.

Βιβλιογραφία:

- Άρθρο «Εικόν» στη ΘΗΕ, 5 Τ. , στ. 408-417.
- Ο κατάλογος της έκθεσης της Εθνικής Πινακοθήκης «Εικόνες της Κρητικής Τέχνης - Από τον Χάνδακα ως τη Μόσχα και την Αγία Πετρούπολη». Ηράκλειο 1993.

συνέντευξη με τον ζωγράφο Γιάννη Καρούσο

Εικαστικές απόψεις για την ορθόδοξη εκκλησιαστική τέχνη

Ο Γιάννης Δ. Καρούσος γεννήθηκε το 1937 στην Αθήνα. Σπούδασε στην Α.Σ.Καλών Τεχνών με δασκάλους τον Ι. Μόραλη και τον Α. Γεωργιάδη. Το '56 πήρε την υποτροφία του Art Institute of Chicago III, ΗΠΑ, ενώ το '61 πήρε την υποτροφία της ιταλικής κυβέρνησης. Έχει λάβει μέρος σε πολλές ομαδικές και ατομικές εκθέσεις σε πόλεις της Ελλάδας καθώς και στο εξωτερικό (Σικάγο, Ν. Υόρκη, Παρίσι, Μόσχα). Έχει αναλάβει την αγιογράφιση Ι. Ναών μεταξύ των οποίων του Αγ. Παντελεήμονα Αθήνας, Αγ. Ανδρέα Πάτρας, Μονής Πετράκη Αθήνας, Αγ. Διονυσίου Ζακύνθου κ.λπ.

Την επιμέλεια και παρουσίαση της συζήτησης μαζί του είχαν οι Μπάμπης Καραλής και Σπύρος Α. Παπικινός.

Είστε ένας εικαστικός καλλιτέχνης που ασχολείται με ένα συγκεκριμένο είδος ζωγραφικής. Πώς θα μπορούσαμε να το ορίσουμε, δεδομένης της σχετικής φιλολογίας που το συνοδεύει.;

Η ορθόδοξη εκκλησιαστική τέχνη είναι μια μορφή που έχει τις ρίζες της στην παράδοση της Ανατολικής Εκκλησίας και κατά κύριο λόγο στα χρόνια της βυζαντινής ακμής, αλλά από κεί και πέρα σχηματίζεται με μια αντίληψη σημερινή, με έναν προβληματισμό σχετικά με το τι

προϋπήρξε, αλλά με σύγχρονες πια αναφορές και στόχους.

Αναφερθήκατε σ' αυτό που προϋπήρξε. Θα μπορούσαμε για λίγο να σταθούμε σ' αυτό και να δούμε πώς σας επηρέασε;

Υπάρχει μια ζωγραφική πολύ όμορφη που έγινε σε μια εποχή που ο κόσμος θρήσκειυε πολύ. Από αυτό και μόνο βγαίνει η Αλήθεια της τέχνης και είναι γεγονός ότι πάντα η τέχνη εκφράζει την εποχή της.

Ήταν αληθινή αυτή η τέχνη;

Τότε βέβαια. Δεν υπήρχε άλλο είδος έκφρασης. Όλος ο κόσμος ήταν ένα σώμα με την εκκλησία κι αυτό που έβγαινε, είτε ήταν μουσική, είτε ζωγραφική, έβγαινε από την αγάπη που απεικονίζει το κλίμα της συγκεκριμένης ιστορικής στιγμής. Σήμερα δεν μπορώ να πω ότι υπάρχει

Αν πάτε σε μια μεγάλη έκθεση, στη Bienalle για παράδειγμα ή στη Documenta, δεν αποτελεί στράτευση όλη αυτή η ομοιομορφία; Γιατί –κακά τα ψέματα– η τέχνη περνάει από τα κέντρα του εμπορίου. Σήμερα είναι ένα χρηματιστήριο. Η εκκλησιαστική τέχνη όμως εξυπηρετεί ένα δόγμα. Λογικό είναι να υφίσταται τις επιδράσεις του. Στην εποχή που δημιουρ-

Ο Παντοκράτορας στην εκκλησία του Αγ. Ανδρέα Πατρών

το ίδιο πράγμα.

Και για τους βυζαντινούς χρόνους αλλά και σήμερα δεν είναι μια στρατευμένη έκφραση;

Εν μέρει ναι, γιατί εξυπηρετεί συγκεκριμένα πράγματα. Αλλά και σήμερα μήπως η τέχνη δεν είναι στρατευμένη; Και δεν εννοώ μόνο την αγιογραφία. Πάντα υπάρχουν οι αισθητικοί, οι γκαλερίστες, που κατευθύνουν κανονικά, ρεύματα και σχολές.

γήθηκε δεν δούλευε έτσι, γιατί ήταν το κύριο γνώρισμα μιας θεοκρατικής κοινωνικής αντίληψης. Σήμερα δεν μπορούμε να κάνουμε αυτήν την Τέχνη με τον ίδιο αληθινό τρόπο γιατί είναι διαφορετικές οι συνθήκες του 14ου και του 21ου αιώνα.

Υπάρχει εξέλιξη στην εκκλησιαστική τέχνη;

Βεβαίως και υπάρχει, αφού η τέχνη εξυπηρετεί τον άνθρωπο και στη συγκε-

κριμένη περίπτωση τον εκκλησιαζόμενο.

Αυτή η εξέλιξη μπορεί να είναι και αρνητική;

Αυτό θα κριθεί μετά από πολλά χρόνια. Σ' αυτό που θα ήθελα να σταθώ είναι ο προβληματισμός που επιβάλλεται να έχει ο καλλιτέχνης, δεδομένου ότι υπάρχουν πολλά πρότυπα από τη βυζαντινή εποχή. Το ζητούμενο είναι ο τρόπος που θα τα αφομοιώσεις και θα τα μετασκευάσεις σε αναφορά με τα σημερινά δεδομένα.

Είπατε ότι η εκκλησιαστική τέχνη εκφράζει μια συγκεκριμένη κοινωνική μερίδα. Υπάρχει περίπτωση να εκφράσει τον μη εκκλησιαζόμενο άνθρωπο, τον μη πιστό;

Φαντάζομαι ότι μόνο εικαστικά.

Μπορεί αυτός ο μη πιστός καλλιτέχνης να είναι αγιογράφος;

Όχι. Αυτό θα φανεί στο έργο του.

Πώς θα ορίζατε την δική σας τέχνη, γιατί κυκλοφορούν αρκετές ορολογίες.

Θα χρησιμοποιήσω τον όρο «νεοβυζαντινή τέχνη». Προσπάθησα να δω την εκκλησιαστική τέχνη των βυζαντινών χρόνων μέσα από έναν εικαστικό προβληματισμό. Υπήρχαν πράγματα που μ' ενόχλησαν. Να σας δώσω ένα παράδειγμα για να γίνω πιο κατανοητός. Δουλεύανε πολύ ωραία το κεφάλι, τα ενδύματα, ενώ φτιάχνανε το φωτοστέφανο με μια σκέτη ώχρα ή περνούσαν το φόντο μιας σύνθεσης ή ενός αγίου με ένα «πλακάτο»

χρώμα. Δεν είναι εικαστικά αποδεκτό το έργο τέχνης να μην έχει το ίδιο ύφος και τον ίδιο τρόπο εργασίας. Ίσως βέβαια κάποιοι κανόνες αισθητικής που υπάρχουν σήμερα, να μην υπήρχαν τότε. Το ζητούμενο όμως είναι το ενιαίο ύφος.

Έχετε κάνει καινοτομίες στην εκκλησιαστική τέχνη με τη δουλειά σας και στο χρώμα και στη σύνθεση. Χρησιμοποιείτε καθόλου την τρίτη διάσταση την προοπτική;

Όχι. Προοπτική δεν υπάρχει στη δουλειά μου. Όγκος υπάρχει. Πιο δόκιμο θα ήταν να πω ότι χρησιμοποιώ το «περιβάλλον». Μια από τις βασικές μου επιδιώξεις είναι η ζωγραφική μου να είναι όσο πιο αληθινή γίνεται, να παραμένει στο επίπεδο που ζωγραφίστηκε· να μη βγαίνει, να μην προβάλλεται, πράγμα που θα δημιουργούσε απλώς εντυπώσεις.

Ποιος είναι ο ρόλος του καλλιτέχνη στην κοινωνία και ειδικότερα του αγιογράφου μέσα στην κοινωνία-εκκλησία και ποια είναι η απορρέουσα συνάρτηση καλλιτέχνη-πιστού;

Από τη στιγμή που ο καλλιτέχνης έχει ενταχθεί στην εκκλησιαστική τέχνη, και τον ενδιαφέρει και προβληματίζεται, η σχέση του με τον πιστό είναι σχέση καλλιτέχνη - θεατή. Είναι ένα ενδιαμέσο για να βοηθηθεί ο πιστός σε μια διαδικασία ανάτασης.

Δηλαδή ξεφεύγει από τον διακοσμητικό ρόλο ενός δημόσιου χώρου;

Οπωσδήποτε και ξεφεύγει. Έχει μια

πνευματική διάσταση. Επειδή, όπως τον αποκαλέσατε, ο ναός είναι δημόσιος χώρος, χρειάζεται μεγάλη προσοχή στις οποιεσδήποτε επεμβάσεις διότι αυτοί οι χώροι διαμορφώνουν αισθητική παιδεία. Και εδώ έχουν ένα μερίδιο ευθύνης όλοι. Να πω ένα σχετικό παράδειγμα: στον Άγ. Ανδρέα στην Πάτρα κάτω από τον τρούλο υπάρχει ένας τεράστιος ξύλινος πολυέλαιος, κακόγουστος. Έρχονται λοιπόν τα καραβάνια των πιστών, εκθαμβώνονται από την τεράστια διάσταση, από το υπερμέγεθες σχήμα, και η πρώτη τους κουβέντα είναι: «κοιτάτε έναν ωραίο πολυέλαιο!». Λοιπόν, κάνουμε κακό, διαμορφώνουμε κακογουσιά.

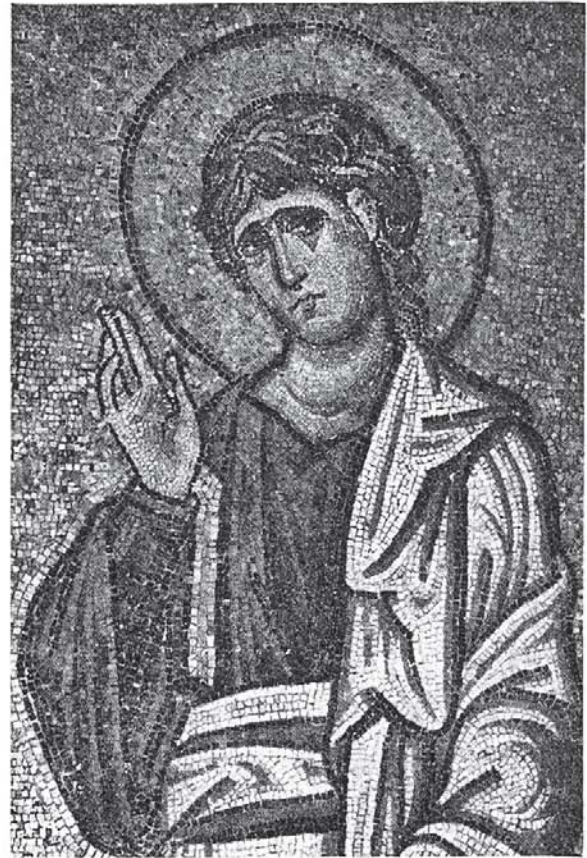
Ποια είναι η σχέση του καλλιτέχνη με την εκκλησία-εργοδότη;

Εγώ είμαι 40 χρόνια στη δουλειά. Δεν δέχομαι πια πιέσεις από τους εκκλησιαστικούς κύκλους. Έχουν όμως πέσει στην αντίληψή μου περιπτώσεις εντόνων πιέσεων από την πλευρά της εκκλησίας, τις οποίες και εγώ στο ξεκίνημα μου, είχα αντιμετωπίσει. Οι νέοι καλλιτέχνες έχουν πρόβλημα. Οι εργοδότες –ιερείς, δεσποτάδες– δεν έχουν την αισθητική παιδεία που χρειάζεται για να βοηθήσουν να γίνει σωστά η δουλειά. Δεν μπορούν να «διαβάσουν» ένα έργο τέχνης, έχουν μια στενή αντίληψη της εικονικής, της νατουραλιστικής ζωγραφικής. Από την άλλη μεριά είναι αυτοί που έχουν μια καλογερίστικη αντίληψη που δεν επιτρέπει στον καλλιτέχνη να έχει κάποια ελευθερία, που σημειωτέον υπήρχε στο Βυζάντιο. Στη διάρκεια της βυζαντινής περιόδου έχουμε σχολές επί σχολών, βέβαια πάντα με την

ίδια ερμηνεία και λογική εξυπηρέτηση του δόγματος.

Μπορούμε να δούμε τη σημερινή έκφραση της εκκλησιαστικής τέχνης σαν παρακμή μιας παρελθούσης εποχής;

Όλα αυτά που κάνουμε εμείς σήμερα, τα έχουν κάνει κάποιοι άλλοι και μάλιστα πολύ καλύτερα. Δεν συμφωνώ με

Λεπτομέρεια από στηθάρια Προφητών στον Αγ. Παντελεήμονα Αχαρνών

τον όρο «παρακμή». Πρόκειται για μια αντίληψη που έχει ξεπεραστεί και πιστεύω ότι αυτό που γίνεται, με τον τρόπο που γίνεται, δεν εξυπηρετεί το δόγμα. Στην εικόνα υπάρχει μια θεολογία που δεν εξυπηρετείται με το να αναμασάς κάποια πράγματα και να τα ξαναδίνεις.

Πώς ένας έμπειρος και ανεξάρτητος καλλιτέχνης αντιμετωπίζει αυτήν την πραγματικότητα και ποια είναι η δικιά σας συμβολή στην όποια εξέλιξη;

Η προσωπική μου αγωνία και προσπάθεια, τα τελευταία 20 χρόνια σ' αυτό έγκειται· να ξεπεράσω τις συμβατικότητες και να προχωρήσω ανεξάρτητα, δουλεύοντας αληθινά και υπηρετώντας την θεολογία της εκκλησιαστικής ζωγραφικής και το Δόγμα.

Γνωρίζουμε πως στο Βυζάντιο παράλληλα με την εκκλησιαστική, σε πολύ μικρή βέβαια κλίμακα, υπήρχε και κοσμική μουσική. Υπάρχει κάτι αντίστοιχο στην ζωγραφική;

Όχι. Και αν υπήρχε, θα είχε κάποια θέματα παρμένα από τη φύση, το κυνήγι κ.λπ. Συγκεκριμένα πράγματα όμως, δεν έχω υπόψιν.

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της εκκλησιαστικής τέχνης είναι ο ρυθμός ο οποίος είναι συγκεκριμένος, ανεξάρτητα από όποια εξέλιξη.

Δεν είναι πάντα έτσι· θα σας αναφέρω τον Παρθένη, ο οποίος κατάφερε να αλλοιώσει την φόρμα. Το γεγονός ότι εγώ δεν την έχω αλλοιώσει είναι μια αδυναμία μου. Εάν ήμουν τώρα σε νεότερη ηλικία, σίγουρα θα το είχα τολμήσει.

Θα το δεχόταν η εκκλησία;

Νομίζω πως ναι.

Το λέτε αυτό μετά τα αισιόδοξα μηνύματα του Συνεδρίου της Θεσσαλονίκης

για την εκκλησιαστική τέχνη, τον περασμένο Νοέμβριο;

Στο Συνέδριο έγιναν σημαντικές επισημάνσεις και από τη μεριά των καλλιτεχνών και από τη μεριά της Εκκλησίας. Προσωπικά είχα τονίσει το μερίδιο ευθύνης μας σε αυτή την κατάντια. Το αρνητικό είναι ότι η δουλειά μας συνεχίζεται από εμπειροτέχνες. Πολύ λίγοι εικαστικοί, ζωγράφοι δηλαδή που αγάπησαν την εκκλησιαστική τέχνη, ασχολήθηκαν μαζί της. Αν είχαν ασχοληθεί για παράδειγμα ο Κεσσανλής, ο Μυταράς, ο Σπιυρόπουλος, καταξιωμένοι καλλιτέχνες, είναι σίγουρο ότι θα υπήρχε μια άλλη ζωγραφική και θα την είχε δεχτεί σίγουρα και η εκκλησία. Δυστυχώς αυτοί που ασχολούνται με την εκκλησιαστική τέχνη είναι οι «Αγιογράφοι». Για να γίνουν αλλαγές χρειάζεται συντονισμένη προσπάθεια από ομάδα καλλιτεχνών που έχουν ταλέντο και θέληση. Παράλληλα η εκκλησία να εμπιστευθεί αυτούς τους καλλιτέχνες και τότε θα ξεκινήσει ένα φυτώριο νέων καλλιτεχνών που ασφαλώς θα είναι καλύτεροι από αυτούς που προανέφερα. Οπωσδήποτε οι αλλαγές δεν μπορούν να γίνουν από τη μια μέρα στην άλλη. Χρειάζεται χρόνος και θέληση.

Στο Ναό υπάρχει μια οριζόντια αρχιτεκτονική διάταξη των χώρων : ιερό, κυρίως ναός, νάρθηκας. Υπάρχει αντιστοιχία αυτής της διάταξης στη ζωγραφική;

Υπάρχει, με τη διαφορά όμως ότι αυτή η διάταξη είναι κάθετη. Οι μορφές αξιολογούνται ιεραρχικά και τοποθετούνται στον αντίστοιχο χώρο. Έτσι ο Παντοκρά-

τορας ζωγραφίζεται στον τρούλο, πλαισιώνεται από τις ουράνιες δυνάμεις, ένα ενδιάμεσο ανθρώπινης και θείας υπόστασης, ακολουθούν οι προφήτες, οι ευαγγελιστές, για να φτάσουμε μέχρι τους επίγειους Αγίους, στοιχεία πιο κοντινά στη φύση του εκκλησιαζόμενου.

Ποια είναι κατά τη γνώμη σας η σχέση της αρχιτεκτονικής με την εκκλησιαστική

του πιστού με το θείο. Κλασικό παράδειγμα η εκκλησία του Δαφνίου, που για μένα είναι μια πολύ πετυχημένη εκκλησία. Εκεί πραγματικά νοιώθεις δέος και ταπείνωση μπροστά στο θείο. Από την στιγμή που μπαίνεις στο ναό, βήμα με βήμα σου αποκαλύπτεται το θείο μεγαλείο, όπου πραγματικά νιώθεις συγκλονισμένος. Άλλο κλασικό παράδειγμα ο Μυστράς.

Λεπτομέρεια από την Δημιουργία στον Δακτύλιο του τρούλου του Αγ. Ανδρέα Πατρών

ζωγραφική;

Οι πετυχημένοι ναοί αρχιτεκτονικά έχουν μέσα και έξω την ίδια δύναμη. Εδώ λειτουργούν αποφασιστικά οι κομψές αναλογίες. Υπάρχει μεγάλη σχέση της αρχιτεκτονικής με τον ζωγραφικό διάκομο. Οι σωστές αναλογίες, αρχιτεκτονικά με τη σωστή εμπνευσμένη ζωγραφική, μπορούν να αποκαλύψουν τη θείκη δύναμη και το μεγαλείο καθώς και τη σχέση

Εκεί, επειδή μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα μπορείς να δεις δέκα-δεκαπέντε εκκλησίες, έχεις τη δυνατότητα να παρακολουθήσεις συγκριτικά τις διαφορές από αρχιτεκτονικής πλευράς, να θαυμάσεις την κομψότητα της φόρμας, τις σωστές αναλογίες ή μη.

Μιλήστε μας σχετικά με τις σχολές εκκλησιαστικής ζωγραφικής στην Ελλάδα.

Εδώ υπάρχει και μεγάλο πρόβλημα. Στην Σχολή Καλών Τεχνών της Αθήνας υπάρχει ένα εργαστήριο όπου πηγαίνουν οι σπουδαστές δύο φορές την εβδομάδα και υποτίθεται ότι μαθαίνουν «φρέσκο» και «φορητή εικόνα». Αυτά είναι αστεία πράγματα. Πιστεύω ότι η Σχολή δεν ενδιαφέρεται καθόλου για την Αγιογραφία. Μια σοβαρή προσπάθεια έχει γίνει στον Πειραιά από την Μητρόπολη Πειραιώς. Εκεί, υπάρχουν σοβαρές προϋποθέσεις, ώστε ο σπουδαστής να έλθει σ' επαφή με το αντικείμενο. Στη σχολή αυτή, όπου διδάσκω κι εγώ, μέσα από την τετραετή φοίτηση, δίνονται όλα τα εφόδια ώστε οι σπουδαστές να δουλέψουν και να γίνουν Αγιογράφοι.

Ακόμα ας αναφέρω ότι από τον επόμενο Σεπτέμβρη πρόκειται να λειτουργήσει υπό την διεύθυνση μου μια σχολή τριετούς φοίτησης. Θα είναι μια σχολή εικαστικών και εφηρμοσμένων τεχνών. Θα υπάρχουν τμήματα ζωγραφικής, αγιογραφία, γλυπτικής, ψηφιδωτού και ζωγραφικής με computer. Θα είναι κάτι ανάλογο με την Σχολή Καλών Τεχνών ιδιωτικού φορέα. Θα υπάρχει ένα προκαταρκτικό έτος όπου όλοι οι μαθητές θα διδαχτούν σχέδιο και χρώμα και τα υπόλοιπα δύο έτη θα είναι εργαστήρια.

Τι γίνεται με τους οίκους αγιογραφίας στα μοναστήρια;

Σήμερα, σχεδόν σε κάθε μοναστήρι υπάρχει και ο «οίκος αγιογραφίας». Φυσικά η δουλειά που γίνεται στις πιο πολλές περιπτώσεις είναι χαμηλής στάθμης. Και δεν μπορώ να δεχτώ ότι επειδή κάποιος είναι ένας καλόγερος κατ' ανάγκη θα έχει και σχέση με τη ζωγραφική, θα

είναι ταυτόχρονα και καλλιτέχνης. Τα πράγματα δεν είναι έτσι, ούτε στο Βυζάντιο ήταν έτσι. Υπήρχαν βέβαια φωτισμένοι καλλιτέχνες που ήταν καλόγεροι όπως ο Πανσέληνος. Αυτό όμως δεν είναι ο κανόνας αλλά η εξαίρεση.

Η εποχή μας έχει κάποια χαρακτηριστικά που σε ένα βαθμό είναι αντικρουόμενα. Από τη μια μεριά υπάρχει μια τάση για εθνική τέχνη ενώ από την άλλη η διάθεση για δημιουργία διεθνών σχηματισμών όπου εντάσσεται και το καλλιτεχνικό αποτέλεσμα. Ποια είναι η θέση σας για τις δύο αυτές τάσεις-κατευθύνσεις;

Είναι ένα μεγάλο θέμα. Με την εθνικότητα υπό στενή έννοια, δεν συμφωνώ καθόλου. Το να έχεις τις ρίζες σου, να τις αγαπάς και να είσαι πατριώτης, συμφωνώ απόλυτα. Σήμερα δεχόμαστε οτιδήποτε ξένο χωρίς να το κοσκινίζουμε, χωρίς να το αντιμετωπίζουμε σαν σκέψη. Όπως υπάρχουν οι «Γιατροί χωρίς σύνορα», κατά τον ίδιο τρόπο υπάρχουν και οι «καλλιτέχνες χωρίς σύνορα» που πιστεύουν στο διεθνισμό. Εγώ δεν είμαι υπέρμαχος αυτής της τάσης. Πιστεύω ότι κάθε λαός έχει τις αξίες του, τις ρίζες του, την τέχνη και τον πολιτισμό του. Ο μεσογειακός καλλιτέχνης είναι πλημμυρισμένος από φως, αυτό θα το δώσει μέσα από την τέχνη του. Μπορεί να κάμει το ίδιο ο Εγγλέζος; Όχι. Αυτός θα δώσει το χαρακτήρα και το ύφος της δικής του παράδοσης, του δικού του περιβάλλοντος. Άλλο είναι, λοιπόν, η διεθνοποίηση στην τέχνη και άλλο τέχνη που δημιουργείται κάτω από τις ιδιαίτερες συνθήκες κάθε λαού που μπορεί ασφαλώς να προβληθεί σε διεθνές επίπεδο.

Δημήτρης Γιαννούλης

Ένα μικρό οδοιπορικό στην Ιερά Μονή Ευαγγελιστρίας Κυψέλης

Η ιστορία του ναού

ΑΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΣΤΑ ΜΑΤΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΗ δεν προκαλεί εντύπωση, εσωτερικά καταπλήσσει με την πλούσια, καθαρή και θαυμάσιας τέχνης τοιχογραφία και διακόσμησή του, παρ' όλες τις φθορές που έφερε ο χρόνος στο διάβα των τριακοσίων χρόνων της ιστορίας του.

Μπορούμε να πούμε ότι έχουμε μια πολύ καλή εικονογράφηση ναού στα τέλη του 17ου αιώνα και στις αρχές του 18ου (1700). Οι ζωγράφοι προσπαθούν να αποδώσουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις μορφές των Αγίων και των παραστάσεων. Η χρωματική τους κλίμακα είναι περιορισμένη και σχετικά άτονη, σε αντίθεση με την πλούσια πτυχολογία των ενδυμάτων που χρησιμοποιούν, την κίνηση των προσώπων και την απεικόνιση των κτιρίων στις πολυπρόσωπες παραστάσεις. Παρά τις δυτικές επιδράσεις που δέχονται και τα λαϊκά στοιχεία που εντάσσουν στο έργο τους (κυρίως στον

Λεπτομέρεια από την Δημιουργία, στον δυτικό τοίχο του νάρθηκα της Μονής

νάρθηκα) δεν απομακρύνονται όμως από την παραδεδομένη τέχνη της ορθόδοξης εικονογραφίας, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από το λιτό και αυστηρό πνεύμα της Κρητικής ζωγραφικής, εικονογραφικά σύνολα των οποίων γνωρίζουν πολύ καλά, κυρίως από τη γειτονική μοναστική πολιτεία των Μετεώρων.

Η ζωγραφική ακολουθεί το τυποποιημένο εικονογραφικό πρόγραμμα των ναών της εποχής αυτής και είναι οργανωμένη σε τέσσερις επάλληλες ζώνες, που χωρίζονται μεταξύ τους με ταινίες. Στην κάτω ζώνη εικονίζονται ολόσωμες μορφές ιεραρχών, μαρτύρων και οσίων. Αμέσως ψηλότερα περιτρέχει τον κυρίως ναό η ζώνη των κυκλικών «μεταλλίων» (στηθάκια) μέσα στα οποία εικονίζονται σε προτομή, κυρίως μάρτυρες που κρατούν το σταυρό του μαρτυρίου τους. Τα στηθάκια περιβάλλουν κλαδιά φυτών με άνθη που συμβολίζουν την πνευματική ευωδία των Αγίων και την ομορφιά του παραδείσου. Στην τρίτη κατά σειρά ζώνη εικονίζονται μέσα σε πλαίσια οι παραστάσεις του ιστορικού κύκλου με γεγονότα κυρίως από τη ζωή του Χριστού. Στην ανώτερη τέταρτη ζώνη, που έχει υποστεί τις μεγαλύτερες ζημιές από την νεώτερη στέγη, έχουμε τις παραστάσεις των προφητών, από τη μέση και πάνω, με ανοικτά ειλητάρια που γράφουν κάποια προφητεία τους σχετικά με το πρόσωπο του Κυρίου.

Στην κόγχη του ιερού Βήματος εικονίζεται η Παναγία ως Πλατυτέρα των Ουρανών κατά τον τύπο της Βλαχερνίτισσας. Στο στήθος της μπροστά φέρει μέσα σε μέταλλιο το «παιδίον» Ιησούς να ευλογεί, ενώ δεξιά και αριστερά της οι αρχάγγελοι υποκλίνονται σεβαστικά στη Μητέρα του Θεού. Στην κόγχη της Προθέσεως υπάρχει η παράσταση της Άκρας Ταπεινώσεως και κάτω από την πρόθεση εικονίζεται το αγαπητό και συμβολικό θέμα της Ανάστασης του Χριστού, η ιστορία του Προφήτη Ιωνά που βγαίνει από το θαλάσσιο κήτος.

Στη μεσαία ζώνη του Ιερού εικονίζεται στο αριστερό μέρος «Η ιερουργία των Αγίων Ασωμάτων αγγέλων». Ο Χριστός εικονίζεται ως Μέγας Αρχιερέας μπροστά από Αγία Τράπεζα που φέρει κιβώριο και φυλάσσεται από εξαπτέρυγα, να ευλογεί και να δέχεται τους αγίους Αγγέλους που φέρουν το Άγιο Δισκάριο με το άχροστο Σώμα Του και το άγιο ποτήριο με το τίμιο Αίμα Του. Δύο άλλοι Άγγελοι προπορεύονται, ένας κρατώντας θυμιατήριο και ο άλλος δύο εξαπτέρυγα. Στο δεξιό μέρος ο Μέγας Αρχιερέας-Χριστός ευλογεί τους Αγίους Αγγέλους, που απομακρύνονται φέροντας στους ώμους τους τον «Επιτάφιο Θρήνο». Στη θεία αυτή μυσταγωγία συμμετέχουν και συλλειτουργούν οι Άγιοι Πατέρες, Βασίλειος ο Μέγας, Ιωάννης ο Χρυσόστομος, Γρηγόριος ο Θεολόγος και ο μέγας Αθανάσιος, οι οποίοι κρατούν ανοικτά ειλητάρια με τις ευχές της θείας Λειτουργίας, φορώντας οι ίδιοι αρχιερατικούς σάκκους και ωμοφόρια. Οι Άγιοι εικονίζονται σε στάση ικεσίας πίσω από την Αγία Τράπεζα στην κόγχη του ιερού Βήματος.

Στον κυρίως ναό εντυπωσιακή είναι η παράσταση της Αγίας Μαρίνας η οποία κρατά από τα μαλλιά το διάβολο με το αριστερό της χέρι, ενώ με το δεξί ετοιμάζεται να τον κτυπήσει με σφυρί. «Ο δέμων ο μισόκαλος τον χριστιανόν», όπως γράφει η

επιγραφή, παρουσιάζεται «ως αποτρόπαιον ον» έχοντας σ' όλο του το σώμα πολλά πρόσωπα, για να δείξει έτσι ο αγιογράφος την πολυπρόσωπη αμαρτία και το πολυμήχανο του διαβόλου, με κυρίαρχο το πρόσωπο στο χώρο της κοιλίας, δείχνοντας τη μεγάλη αμαρτία της γαστριμαργίας και κοιλιοδοουλείας.

Πάνω από τη μικρή πόρτα της νότιας πλευράς εικονίζεται το Επεισόδιο από το βίο του Μεγάλου Σισώη. Ο Άγιος εικονίζεται έκθαμβος και σε έντονη στάση απορίας μπροστά στον τάφο και σε σκελετό του Μεγάλου Αλεξάνδρου, να διαλογίζεται για τη ματαιότητα της ζωής και το αναπόφευκτο του θανάτου. Εκατέρωθεν της μικρής πύλης που οδηγεί στο Νάρθηκα εικονίζονται, δεξιά μεν ο αρχάγγελος Γαβριήλ σε ήρεμη μετωπική στάση με μακρύ χιτώνα και ιμάτιο, αριστερά δε, με ενδυμασία φοβερού στρατιώτου ο αρχάγγελος Μιχαήλ. «Ο ΦΥΛΑΞ Ο ΦΩΒΕΡΟΣ» εικονίζεται σε βίαιη στάση να κρατά με το δεξί του χέρι ανασηκωμένη γυμνή σπάθη για καταδίωξη των ασεβών και με το αριστερό του να κρατά ανοικτό ενεπίγραφο ειλητάριο.

Στην ανατολική πλευρά του Νάρθηκα δεσπόζει η μεγάλη παράσταση της Δευτέρας Παρουσίας του Κυρίου. Ο Κύριος Ιησούς ως Κριτής με τους αγίους Αποστόλους κρίνει και κατατάσσει τους ανθρώπους ανάλογα με τα έργα τους προς τον πλησίον, όπως θαυμάσια απεικονίζεται στις δύο στάσεις του ελεημένου και του ανελέητου ελάχιστου αδελφού. Στα δεξιά μεν τους αγίους που θα απολαύσουν τον παράδεισο της τρυφής, στα αριστερά δε τους αμαρτωλούς που σπρώχνονται στον πύρινο ποταμό και τη φωτιά της κολάσεως.

Σε όλο το χώρο της παράστασης αυτής παρεμβάλλονται κείμενα από το Ευαγγέλιο της Κρίσεως Ματθαίου κε΄. Στον ίδιο χώρο και πάνω από την πύλη που οδηγεί στον κυρίως ναό, μέσα σε αβαθή ημικυκλικό αφίδωμα απεικονίζεται ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου.

Στη δυτική πλευρά παρουσιάζονται σε συνέχεια η δημιουργία του σύμπαντος, η δημιουργία του Αδάμ και της Εύας, η ονομασία των ζώων από τον Αδάμ, η παρακοή των πρωτοπλάστων, η τιμωρία και η έξωσή τους από τον Παράδεισο. Άλλες σημαντικές παραστάσεις του νάρθηκα είναι η προσκύνηση της αλύσεως του Αποστόλου Πέτρου και οι παραστάσεις τιμωρίας των διαφόρων αμαρτωλών όπως π.χ. του κλέφτη, του μυλωνά, της πόρνης κ.λπ. καθώς και η απεικόνιση με τους «κοιμωμένους τας Κυριακάς και τας αγίας εορτάς». Στην κάτω ζώνη της βόρειας και νότιας πλευράς εικονίζονται ολόσωμοι όσιοι και ασκητές συμπληρώνοντας έτσι το εικονογραφικό πρόγραμμα του νάρθηκα.

Το τέμπλο

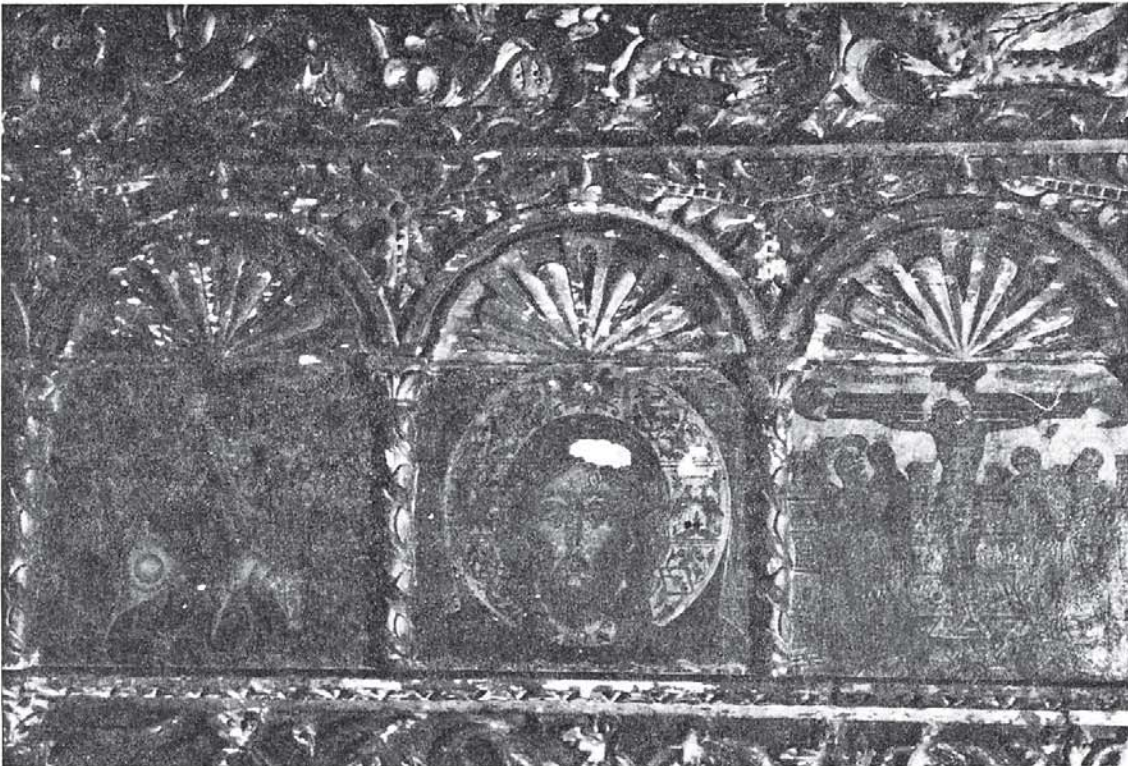
Το τέμπλο του ναού είναι έργο της ίδιας εποχής. Καταλαμβάνει όλο το ύψος του ναού, ακολουθεί την τεχνική του πρόσωπου σκαλίσματος (δηλαδή αβαθές σκάλισμα) και είναι του ίδιου εργαστηρίου με τα άλλα τέμπλα της εποχής και της περιοχής αυτής, όπως π.χ. του Αγίου Γεωργίου Βουργαρελίου και της Παναγίας του Μουχουστίου

Πλάκας.

Ακολουθεί τριμερή διάταξη και είναι όλο χρυσομένο και τμηματικά χρωματισμένο. Το κατώτερο τμήμα του αποτελείται από απλά σανιδώματα μεταγενέστερης κατασκευής. Οι Δεσποτικές εικόνες τοποθετούνται κατά σειρά ανάμεσα από ξυλόγλυπτα πλαίσια. Στο πάνω μέρος ξυλόγλυπτο επιστύλιο με παράσταση της αμπέλου, πτηνά να ραμφίζουν σταφυλές και δύο αντωπούς δράκοντες στο μέσον, χωρίζει το κάτω μέρος των Δεσποτικών εικόνων με τη ζώνη του Δωδεκαόρτου. Οι σκηνές του Δωδεκαόρτου εικονίζονται μέσα από τοξοστοιχίες που στο πάνω μέρος τους φέρουν τη μορφή αχιβάδας. Μικροί ανάγλυφοι κιονίσκοι διαχωρίζουν τις παραστάσεις στα μονοκόμματα σανιδώματα που ζωγραφίζονται. Ένα άλλο, όμοιο με το προηγούμενο, επιστύλιο χωρίζει τη ζώνη του δωδεκαόρτου και τη μεταγενέστερη προσθήκη της Μεγάλης Δέησης. Η προσθήκη αυτή όπως μας λέει η επιγραφή στην εικόνα της Παναγίας έγινε το: «1861 διά ηγουμένου Άνθιμος ιερομόναχος, Μάρου Γεωργίου Πέτρου(;) χειρ. Ζήσις Μιχαήλ».

Ο ξυλογλύπτης κατάφερε αρκετά καλά να εναρμονίσει το νέο αυτό στοιχείο με το αρχικό τέμπλο. Έτσι μέσα πάλι σε τοξωτή κιονοστοιχία παρουσιάζονται με κέντρο την εικόνα του Κυρίου οι μορφές της Θεοτόκου, του Προδρόμου και των Αποστόλων σε δέηση, χωρίς όμως κάποια ομοιομορφία στις φιγούρες των προσώπων.

Το τέμπλο επιστέφει ο πλούσια σκαλισμένος Τίμιος Σταυρός με τα λυπητερά. Στο κέντρο του Σταυρού ο Εσταυρωμένος Κύριος και στις τρίλοβες απολήξεις του οι μορφές των τεσσάρων ευαγγελιστών Ματθαίου, Μάρκου, Λουκά και Ιωάννου. Στη

Λεπτομέρεια από το τέμπλο

βάση του Σταυρού εικονίζεται το Κρανίο του Αδάμ που βάφεται με το αίμα του Κυρίου. Εκατέρωθεν της βάσεως του Σταυρού παρουσιάζονται αντιμέτωποι δύο δράκοντες στο μέσο των οποίων προσαρμόζονται τα ξυλόγλυπτα εικονίδια με τις λυπημένες μορφές της Παναγίας και του Ιωάννου του Θεολόγου.

Αξιόλογης και όμοιας τέχνης είναι και τα υπέρθυρα της Ωραιάς Πύλης και του δεξιού μοναδικού Παραπορτίου του Ιερού καθώς και το Βημόθυρο. Τα ημικυκλικά υπέρθυρα διακοσμούνται με το αγαπητό θέμα της αμπέλου και των πτηνών που ραμφίζουν τους καρπούς της.

Το δίφυλλο βημόθυρο είναι αγιογραφημένο σε δύο ζώνες. Στην πάνω ζώνη εικονίζεται ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου με ολόσωμες όρθιες τις μορφές της Θεοτόκου και του αρχαγγέλου Γαβριήλ μπροστά από μεγαλόπρεπα κτίρια. Στην κάτω ζώνη μέσα σε τοξωτές κιονοστοιχίες εικονίζονται ολόσωμες όρθιες μετωπικές οι μορφές των Αγίων Πατέρων, Βασιλείου, Γρηγορίου Θεολόγου, Ιωάννου του Χρυσοστόμου και Αθανασίου του Μεγάλου. Στην κορυφή του διαχωριστικού σταθμού τοποθετείται ξυλόγλυπτο φυτό με την παράσταση εξαπτέρυγου στο κέντρο του αγιογραφημένη.

Οι φορητές εικόνες

Στο τέμπλο υπάρχουν πέντε Δεσποτικές μεγάλες εικόνες της ίδιας εποχής όπως μας πληροφορεί η επιγραφή που υπάρχει στην εικόνα του Κυρίου: «Δέησις του δούλου του Θεού Ιωσήφ ιερομονάχου. χειρ Νικολάου Ιωάννου». Προφανώς πρόκειται για τον Νικόλαο από τους Καλαρρύτες που μαζί με τον Ευστάθιο από τη Γράμμοστα (σημερινός Γράμμος) Καστοριάς αγιογραφούν τον ιερό ναό. Λίγο αργότερα –το 1714– ο ίδιος ο Νικόλαος θα αγιογραφήσει μαζί με τον αναγνώστη Απόστολο και το γιό του Χρήστο ιερέα το καθολικό της Ιεράς Μονής του Αγίου Γεωργίου Βουλγαρελίου. Στο σημείο αυτό πρέπει να πούμε ότι στην περιοχή αυτή μαζί με τον Ευστάθιο εργάζονται ο ιερομόναχος Νικόδημος και κάποιος Κωνσταντίνος επίσης από τη Γράμμοστα, όπως αναφέρεται σε επιγραφή εικόνας του ναού του χωριού Αγίου Νικολάου.

Ο Χριστός εικονίζεται ένθρονος, καθισμένος σε ξύλινο θρόνο με υποπόδιο φορώντας χειριδωτό χιτώνα και πολύπτυχο ιμάτιο, ευλογώντας με το δεξί του χέρι και κρατώντας ανοικτό ενεπίγραφο ευαγγέλιο στο αριστερό του.

Η Παναγία εικονίζεται επίσης ένθρονη σε σκαλιστό θρόνο με υποπόδιο κρατώντας στα γόνατά της το «παιδίον» Ιησού ευλογούντα. Εκατέρωθεν της κεφαλής της εικονίζονται σε δέηση ιπτάμενοι άγγελοι που προβάλλουν μέσα από νεφέλες. Προσεγμένο είναι το ιμάτιο του Κυρίου το οποίο είναι φτιαγμένο με την τέχνη της χρυσομανδηλίας.

Ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος εικονίζεται ολόσωμος φτερωτός σε μετωπική στάση να ευλογεί με το δεξί του χέρι και στο αριστερό να κρατεί ανοικτό ενεπίγραφο ειλητάριο με τη φράση: «Μετανοείτε, ήγγικε γαρ η βασιλεία των Ουρανών». Στο κάτω δεξιό μέρος της εικόνας παρουσιάζεται μέσα σε πινάκιο η αποτμημένη του αγία κεφαλή.

Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος εικονίζεται ολόσωμος σε μετωπική στάση,

Ο Χριστός, φορητή εικόνα από το τέμπλο

φορώντας αρχιερατικό σάκκο και μεγάλο ωμοφόριο, ευλογών με το δεξί του χέρι και κρατώντας κλειστό ιερό Ευαγγέλιο στο αριστερό του.

Τέλος η εικόνα του Ευαγγελισμού, με αρκετά στοιχεία επίδρασης, παρουσιάζει τον αρχάγγελο Γαβριήλ να φέρνει το χαρμόσυνο μήνυμα στην Παναγία, η οποία είναι καθισμένη σε θρόνο και σε στάση συστολής και υπακοής στο θέλημα του Θεού. Στο πάνω μέρος της εικόνας μέσα σε νεφέλες άγγελοι δοξολογούν τον Θεό για την αρχή της Εκπλήρωσης του απ' αιώνος απόκρουφου και σωτηριώδους μυστηρίου Του.

Αντί επιλόγου

Μέσα σε αυτή τη σύντομη περιγραφή και ανάλυση του μνημείου, θέλησα να δώσω μια, όσο το δυνατόν, σαφέστερη εικόνα της Ιεράς Μονής της Ευαγγελιστρίας Κυψέλης. Ο ευλογημένος αυτός χώρος που συνεχίζει να ζει και να προσφέ-

ρει πνευματική θαλπωρή και στους σημερινούς κατοίκους της περιοχής, χρειάζεται πρώτιστα και έμπρακτα και τη δική μας φροντίδα και αγάπη για να αξιοποιηθεί και να αναδειχθεί ακόμη περισσότερο και να αποτελέσει ξανά πόλο έλξης και πνευματικής αναψυχής μικρών και μεγάλων κάτω από τη χάρη του Τριαδικού Θεού και τη σκέπη της Παναγίας μας.

Σπύρος Α. Παπικινός

Σε ήχο πλάγιο, περιδιάβαση στο χώρο της βυζαντινής μουσικής

ΕΝΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ στην ιστορία του βυζαντινού πολιτισμού αλλά και του νεότερου ελληνικού, στο βαθμό που αυτός είναι συνέχεια του Βυζαντινού, είναι η βυζαντινή Μουσική. Η βυζαντινή Μουσική που πέρα από γεωγραφικά, εθνικά ή χρονικά όρια, στέκει σημαντικό κεφάλαιο στην ιστορία της ίδιας της Μουσικής, με την ιδιαιτερότητά της, την εξέλιξή της αλλά κυρίως σαν φορέας έκφρασης, μέσω του ήχου, απόψεων, σκέψεων, ιδεών, αισθητικής ανησυχίας και προβληματισμού, σχέσεων του ανθρώπου με το θείο, του φυσικού με το Μεταφυσικό.

Λέγοντας Βυζαντινή Μουσική εννοούμε τη μουσική που αναπτύχθηκε στο Βυζάντιο με κέντρο την Κωνσταντινούπολη αλλά και τα άλλα μεγάλα κέντρα της Αυτοκρατορίας.

Η Βυζαντινή Μουσική δεν είναι αμιγώς εκκλησιαστική, όπως λανθασμένα θεωρούν μερικοί, αλλά και κοσμική. Ο κύριος όμως όγκος της αφορά και αναφέρεται στην εκκλησιαστική λατρεία και τελετουργία. Τα τραγούδια των βυζαντινών αλλά και των μετέπειτα χρόνων (ακριτικά, του ιπποδρόμου, απελάτικα κ.λπ.) πολλά από τα δημοτικά μας τραγούδια, είναι σαφώς βασισμένα στις βυζαντινές κλίμακες ή επηρεασμένα από τη Βυζαντινή Μουσική.

Εδώ ίσως πρέπει να αναφερθεί ότι μέρος της κοσμικής μουσικής κατά τους βυζαντινούς χρόνους αποτελούσε η Θεμελιακή Μουσική, προερχόμενη από το χώρο του θεάτρου και μπορεί να χαρακτηριστεί σαν συνέχεια της μουσικής του αρχαίου ελληνικού δράματος. Η μουσική αυτή, φωνητική και ενόργανος, όπως και γεναιότερα η κοσμική μουσική, σε αντίθεση με την εκκλησιαστική, που είναι καθαρά και αυστηρά φωνητική, αντιμετώπιστηκε εχθρικά από την εκκλησία και τους λειτουργούς της, ενώ συχνά απαγορεύτηκε ως εισάγουσα ειδωλολατρικές απόψεις, εκδηλώσεις και δοξασίες.

Ανεφέρθη ότι η κοσμική Βυζαντινή Μουσική ήτο και οργανική. Εν τούτοις τα όργανα εδώ έχουν συνοδευτικό χαρακτήρα, επαναλαμβάνουν τη μελωδία ή ακόμα πλέκουν άλλες φωνές γύρω από αυτήν (ετεροφωνίες). Και μια και μιλάμε για όργανα, είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι τα όργανα που χρησιμοποιήθηκαν στη Βυζαντινή Μουσική είναι ο βυζαντινός κανών (κανονάκι), η λύρα, το ούτι, η πανδούρα, είδη αυλών και ασφαλώς η ύδραυλις, αρχαίο όργανο που τελειοποιήθηκε σημαντικά στο Βυζάντιο και είναι πρόδρομος του εκκλησιαστικού οργάνου που χρησιμοποιήθηκε

κυρίως στην εκκλησιαστική μουσική της Δύσης.

Είναι γνωστό ότι η μουσική έκαμε την εμφάνισή της συγχρόνως με την εμφάνιση του ανθρώπου στον πλανήτη, συνοδεύοντας και βοηθώντας τον στις διάφορες ασχολίες του και εκφράζοντας τα συναισθήματα, τις επιδιώξεις και τις επιθυμίες του. Η Μουσική έχοντας σαν βάση την ανθρώπινη φωνή και τους ήχους των εργαλείων-οργάνων, εξελίχθηκε βασισμένη στην εμπειρία, τη σοφία προικισμένων ανθρώπων, βασισμένη ακόμα στη μουσική παραγωγή και γνώση των προγενέστερων εποχών. Η Βυζαντινή Μουσική –κατά κύριο λόγο θρησκευτική-εκκλησιαστική μουσική– πηγάζει από τα λατρευτικά άσματα των πρώτων χριστιανικών χρόνων. Οι απλές μελωδίες και οι ρυθμοί έγιναν αντικείμενο επεξεργασίας στην πορεία του χρόνου, στη βάση ενός μουσικού πολιτισμού που διαμορφώθηκε στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου. Σ' αυτό το μουσικό οικοδόμημα, σημαντικότερη επίδραση και συμβολή είχε η Αρχαία Ελληνική Μουσική. Εδώ έχει τη βάση της η Βυζαντινή Μουσική, εξελιχθείσα μέσα στο γενικότερο πνεύμα, τα ήθη και τη φιλοσοφία της βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Σ' αυτή την εξέλιξη έπαιξαν τον καθοριστικό τους ρόλο και ανέδειξαν τη Βυζαντινή Μουσική οι μεγάλοι καλλιτέχνες, υμνωδοί, υμνογράφοι και φιλόσοφοι.

Ένα μεγάλο κεφάλαιο και θέμα συζητήσεων και αντιπαραθέσεων είναι η επίδραση που είχε επί της Βυζαντινής Μουσικής η μουσική των ανατολικών λαών, Οθωμανών, Περσών, Αράβων, Ινδών κ.λπ. Απόψεις που στερούνται ιστορικής και επιστημονικής μουσικολογικής στήριξης, αλλά, αντιθέτως, οδηγούμενες από στείρα εθνική (ή και εθνικιστική) προκατάληψη και υστερία, επιμένουν ότι η Βυζαντινή Μουσική είναι καθαρή συνέχεια της Αρχαίας Ελληνικής μουσικής, μη έχουσα σχέση και συνάφεια με τη μουσική των λαών αυτών.

Δεν είναι σκόπιμο κάνοντας μουσικολογικές αναλύσεις και συγκριτικές μελέτες να προσπαθήσουμε να αποδείξουμε το άτοπο της θέσης αυτής. Απλά αν κάνουμε τη σκέψη ότι στην υπερχλιετή πορεία ενός κράτους, όπου είχαν καταργηθεί τα σύνορα, όπου υπήρχε συνεχής μετακίνηση και συρροή πληθυσμών προς τα μεγάλα κέντρα-πόλεις, που είχε επιδράσει σε πλήθος κατακτημένων λαών και είχε δεχθεί επιρροές από αυτούς, είναι αδύνατον να μη δεχθεί και αφομοιώσει πολιτισμικά στοιχεία αυτών, παρά τις όποιες προκαταλήψεις, απαγορεύσεις ή διωγμούς. Είναι ακόμα γνωστές ιστορικές μαρτυρίες που φανερώνουν τη χρησιμοποίηση μελωδιών και ρυθμών Ανατολικών λαών –συχνά αυτούσιων– στη Βυζαντινή Μουσική.

Στις διάφορες περιόδους εξέλιξης και πορείας του Βυζαντινού κράτους, έχουμε αντίστοιχη ανάπτυξη της Βυζαντινής Μουσικής από τους αναρίθμητους υμνωδούς, μελωδούς και ψάλτες με αποκορυφώσεις μεγάλους μουσικούς, συνθέτες και μεταρρυθμιστές. Ανάμεσά τους ο Ρωμανός ο Μελωδός (5ος-6ος αι.), ο μεγαλύτερος εκκλησιαστικός μελωδός. Έγραψε γύρω στα 1000 κοντάκια, ανάμεσά τους «Η Παρθένος σήμερα», «Επεφάνη σήμερα» κ.λπ. Ονομάζεται «Πίνδαρος» της Βυζαντινής υμνογραφίας.

Ο Ιωάννης Δαμασκηνός (676-756) «Ούτος διήλθε τον βίον μελετών και συγγραφέων περί την Φιλοσοφίαν, Θεολογίαν, Ερμηνευτικήν, Ποίησιν και Μουσικήν». Θεωρείται ανακαινιστής της μουσικής γραφής (παρασημαντική) με την εισαγωγή απλούστερου συστήματος αγκιστροειδών χαρακτήρων.

Ο Ιωάννης Κουκουζέλης (12ος αι.) Μεγάλη μουσική φυσιογνωμία, φύσει σεμνός και ασκητικός, εγκατέλειψε το παλάτι και ήλθε στο Άγιο Όρος όπου ασχολήθηκε με την ψαλτική και τη μελέτη και συγγραφή Μουσικής. Ο Πέτρος Πελοποννήσιος (1730-

1777) επίσης μεγάλη μορφή της Βυζαντινής Μουσικής. Απλοποίησε την παρασημαντική του Κουκουζέλη, ήταν βαθύς γνώστης της Ελληνικής και της Αραβοπερσικής μουσικής. Εδίδαξε στη μεγάλη πατριαρχική σχολή του Φαναρίου και εμελοποίησε πολλούς ύμνους και μεγάλη σειρά εγκυκλίων μαθημάτων. Ακόμα η Βυζαντινή Μουσική πολλά οφείλει στους τρεις μεγάλους δασκάλους της νεώτερης περιόδου (1453-1900), τους Χουρμούζιο Χαρτοφύλλακα, Γρηγόριο Πρωτοψάλτη και Χρύσανθο Προύσσης.

Για πολλούς αναλυτές η Βυζαντινή Μουσική δεν παύει εξελισσόμενη και μετά το 1453. Κατ' αυτούς η Άλωση είχε ασφαλώς ανασταλτική επίδραση επί της μουσικής, όμως σε κέντρα που ήκμασαν από τον 16ο αιώνα και ακολούθως, εξελίχθη και η Βυζαντινή Μουσική σε σημαντικές σχολές που εδημιουργήθησαν σ' αυτά. Ειδικά τους 17ο και 18ο αιώνες παρουσιάζει μεγάλη άνθηση μέσα στην Τουρκοκρατία (Σερβία, Κύπρος, Κρήτη, Κων/πολη).

Άλλοι μελετητές ισχυρίζονται ότι η Βυζαντινή Μουσική γεννήθηκε, ήκμασε, ολο-

κληρώθηκε και σταμάτησε στο ιστορικό σημείο της Άλωσης, το 1453. Χωρίς να απορρίπτουν τη μεταγενέστερη πορεία της, υποστηρίζουν ότι αυτή η πορεία, από την Άλωση και μετά, απλώς κομίζει συμπληρώσεις, προσθήκες και δευτερευούσης σημασίας στοιχεία, που δεν επηρεάζουν την ουσία και το χαρακτήρα της.

Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι οι διιστάμενες αυτές απόψεις δεν έχουν να κάμουν μόνο με τη Μουσική, αλλά αναφέρονται και σε άλλες μορφές Βυζαντινής τέχνης. Πέρα από την ορθότητα της μιας ή της άλλης θεωρίας, το γεγονός της συνέχισης ή μη της εξέλιξης της Βυζαντινής Μουσικής είναι ένα σοβαρό θέμα που άπτεται της ιστορίας της τέχνης και της Μουσικολογίας. Τι είναι τέχνη; Ποια είναι η σχέση της με τον άνθρωπο, διαχρονικά; Πόσο ζωντανή είναι μια τέχνη (ή πόσο μουσειακή), όταν για λόγους παράδοσης, τυπικού, δογματικής, παύει να ανανεώνεται; Ποια είναι η συνάφεια, ποιες οι τομές της Βυζαντινής Μουσικής με τον υπόλοιπο κορμό της Μουσικής;

Αυτά είναι μερικά από τα, όχι απλά, ερωτήματα, που η απάντησή τους θα δώσει τη δυνατότητα προσέγγισης στο κεφαλαιώδες αυτό θέμα.

Οπωσδήποτε δεν θα πρέπει να παραλείψουμε να αναφερθούμε σε μια τάση που εμφανίστηκε στα τέλη του περασμένου αιώνα και αρχές του παρόντος. Ήταν μια προσπάθεια που είχε σκοπό να εναρμονισθεί η Βυζαντινή Μουσική –ουσιαστικά μονόφωνη μουσική– με το ευρωπαϊκό αρμονικό σύστημα. Πρωτοπόρος αυτής της προσπάθειας ο Ι. Χαβιαράς και ακολούθησαν οι Ι. Σακελαρίδης και Πολυκράτης. Ασφαλώς η προσπάθεια ήταν για πολλούς λόγους παρακινδυνευμένη και όπως ήταν φυσικό (!) έγινε αντικείμενο πολεμικής από την εκκλησία ως στρεβλώνουσα το πνεύμα της υμνολογίας και της λατρείας. Είναι δεκτό ότι η πολυφωνική επεξεργασία μιας μονοφωνικής μουσικής επιδρά ουσιαστικά στην αισθητική και τη φιλοσοφία της. Τώρα, κατά πόσον είναι θεμιτό, αξίζει ή όχι, επιτρέπεται ή απαγορεύεται, είναι ένα πρόβλημα, όχι απαραίτητα μουσικό, του οποίου οι λύσεις δεν είναι του παρόντος να αναζητηθούν. Έτσι η προσπάθεια απωθήθηκε και έμεινε στο περιθώριο. Μόνο στα Επτάνησα και κυρίως στην Κέρκυρα, λόγω συγκεκριμένου μουσικού κλίματος, επιρροών και επιδράσεων από τη Δυτική μουσική, καλλιεργήθηκε και χρησιμοποιείται μέχρι και σήμερα σε ορισμένες μεγάλες εκκλησίες όπου, ως σημειωθεί, χρησιμοποιείται και το αρμόνιο, είδος μικρού εκκλησιαστικού οργάνου. (Εδώ φαίνεται πως οι πιστοί συμμερίζονται περισσότερο τον ψαλμό «Αινείτε Αυτόν εν χορδαίς και οργάνοις»!)

Χωρίς να φιλοδοξεί το παρόν σημείωμα να καλύψει όλες τις πτυχές της Βυζαντινής Μουσικής εν τούτοις ίσως είναι σκόπιμο να παραθέσουμε ορισμένα στοιχεία σχετικά με τη σημειογραφία και το θεωρητικό μέρος της.

Η Βυζαντινή Μουσική χρησιμοποίησε αρχικά σαν σημεία γραφής τα γράμματα της ελληνικής αλφαβήτου, κεφαλαία, μικρά, όρθια ή πλάγια. Αργότερα, αρχής γενομένης τον 4ο μ.Χ. αιώνα, εισήχθη η αγκιστροειδής γραφή.

Οι νότες της Βυζαντινής Μουσικής είναι: ΠΑ - ΒΟΥ - ΓΑ - ΔΙ - ΚΕ - ΖΩ - ΝΗ, αντιστοιχούσες στα πρώτα γράμματα της ελληνικής αλφαβήτου μετασχηματισμένα σε

εύηχες συλλαβές: πΑ - Βου - Γα - Δι - κΕ - Ζω - νΗ.

Οι κλίμακες που χρησιμοποιεί η Βυζαντινή Μουσική λέγονται Ήχοι, αντίστοιχοι των τρόπων της αρχαίας ελληνικής μουσικής. Υπάρχουν 8 Ήχοι, 4 κύριοι και 4 πλάγιοι, εξαρτώμενοι από τους κυρίους. Βασικό χαρακτηριστικό των Ήχων είναι το Γένος, όρος που δηλώνει τη διάταξη των ηχητικών διαστημάτων μέσα στον Ήχο. Η μεγάλη συγγένεια της Βυζαντινής Μουσικής με την αρχαία ελληνική μουσική φαίνεται και από το γεγονός ότι και οι δύο διαθέτουν τα ίδια γένη: το Διατονικό, το Χρωματικό και το Εναρμόνιο.

Άλλα χαρακτηριστικά των Ήχων είναι:

η Μαρτυρία: οπτικό γνώρισμα του Ήχου

η Κατάληξη: μελωδική πρόταση που οδηγεί σε χαρακτηριστικό φθόγγο του Ήχου ή που τελειώνει μια μελωδική φράση.

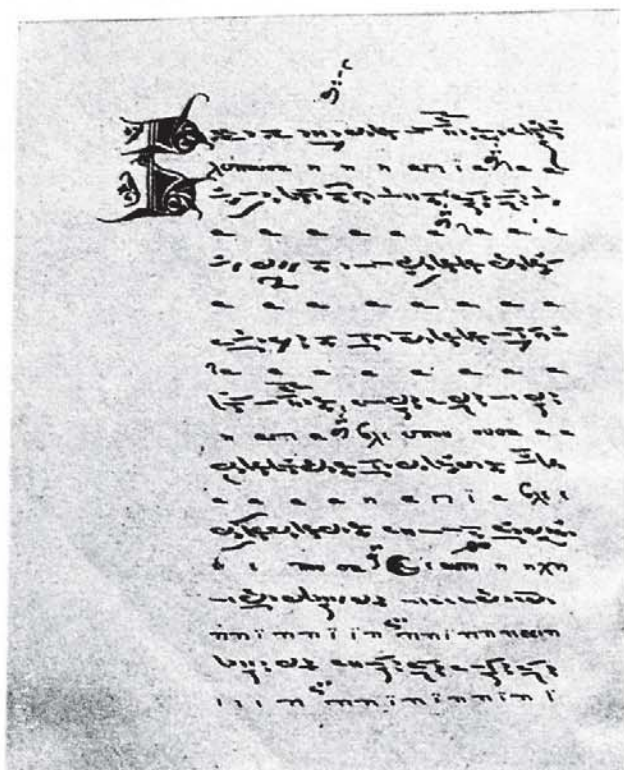
το Απήχημα: ακουστικό γνώρισμα του Ήχου.

το Ήθος: η διάθεση, το «ιδιαιτέρο» άκουσμα του ήχου (σοβαρό, μεγαλειώδες, ικετευτικό κ.λπ.)

Προσπαθήσαμε –σε ήχο πλάγιο– να προσεγγίσουμε το θέμα της Βυζαντινής Μουσικής. Πολλές αξιόλογες εργασίες έχουν γραφεί σχετικά, που πραγματικά πολλά προσφέρουν στην έρευνα, διάσωση και προώθησή της. Επειδή όμως η Βυζαντινή Μουσική δεν παύει να είναι τέχνη και σαν τέτοια μπορεί αφ' εαυτής να «μιλήσει» στον κόσμο, θα ευχόμαστε να είχαμε την δυνατότητα να ερχόμαστε συχνότερα σε επαφή μαζί της. Εκτός από την εκκλησία (που τις περισσότερες φορές κακοποιείται από κενόδοξους ψαλτάδες και στεντόρεια μεγάφωνα), εκτός από την τηλεόραση κάθε Μεγάλη Παρασκευή, θα υπάρχουν σίγουρα και άλλοι χώροι και άλλοι τρόποι για να γευτούμε και να απολαύσουμε τους καρπούς των έργων των καλλιτεχνών της Βυζαντινής Μουσικής.

Βιβλιογραφία

1. Δ. Μαυραγάνη, Ιστορία της Εκλ. Μουσικής και Υμνολογίας
2. Βασιλειάδη-Γλυκιά-Τσαμουλή, Η Μουσική μέσα από την ιστορία της.
3. Landormy, Ιστορία της Μουσικής.
4. Σ. Μιχαηλίδης, Εγκυκλοπαίδεια της Αρχαίας Ελληνικής Μουσικής

γράμμα από ένα νησιώτη

Αγαπητοί μου φίλοι,

Θερμά συγχαρητήρια για ένα χρόνο που έκλεισε το «Χάος και Όψη»! Τέσσερα τρίμηνα, τέσσερα περιοδικά, ένας χρόνος, και μάλιστα ο πρώτος είναι σπουδαίο κατόρθωμα στους δύσκολους καιρούς που περνάμε.

Εύχομαι μακροζωία, ολοένα και καλύτερη ποιότητα στο περιοδικό σας, αυτό το τρυφερό βλαστάρι, που όλοι μαζί φροντίσατε, περιποιηθήκατε και το καμαρώνετε τώρα. Ωστόσο, αυτοί που έσπειραν την ιδέα του περιοδικού, την έφτιαξαν πρώτα στη σκέψη, που ονειρεύτηκαν, χρειάζονται επίσης συγχαρητήρια, γιατί έπλασαν κάτι «εκ του μη όντος», κόβοντας «από το πλευρό τους» ένα κομμάτι, που το παρέδωσαν στην κοινωνία της Χώσεψης για να το εμφυσησει, να του δώσει πνοή.

Ένα περιοδικό είναι κάτι πολύ σπουδαίο. Πρώτα πρώτα είναι χαρά, μόνο και μόνο που μπαίνει στο σπίτι. Είναι και μία συνομιλία άλλης ποιότητας, γιατί δεν είναι «έπεα πτερόεντα» αλλά μένει για πάντα τυπωμένο γράφοντας τη δική του ιστορία, δίνοντας τη δική του συμβολή σε έναν αναγκαίο κοινωνικό διάλογο. Αλλά το πιο σημαντικό, ένα περιοδικό είναι και εργαλείο πνευματικό που παράγει ιδέες - προτάσεις - πράξεις - μέλλον - ζωή. Να σας ζήσει λοιπόν και να το χαιρόσαστε με υγεία!

Επειδή, λοιπόν, είναι εργαλείο που γεννάει ζωή, θα σας πω ένα παραμύθι, που –θυμηθείτε το– κάποτε θα γίνει πράξη.

«Μια φορά κι έναν καιρό ήταν δυο καλοί φίλοι. Ο ένας ήταν από ένα μικρό ορεινό χωριό της Ηπείρου και ο άλλος από ένα μικρό παραθαλάσσιο χωριό του Αιγαίου. Οι διαφορές τους ήταν τεράστιες, και θάλεγε κανείς ότι πουθενά δεν ταίριαζαν. Είχαν διαφορετική καταγωγή. Διαφορετική ηλικία. Διαφορετικά γούστα, διαφορετικές παρέες, διαφορετικές σπουδές. Διαφορετικούς χώρους δουλειάς. Διαφορετικές πολιτικές πεποιθήσεις. Γνωρίζονταν χρόνια ολόκληρα, ωστόσο δεν απέκτησαν κανενός είδους συγγένεια. Ούτε καν κουμπάροι δεν έγιναν, παρ' όλο που στο μεταξύ παντρεύτηκαν και οι δυο και έκαναν παιδιά. Ούτε καν οι γυναίκες τους δεν έμοιαζαν. Τόσο διαφορετικοί! Ωστόσο, ήταν φίλοι. Ταίριαζαν πολύ στην παρέα, πεθυμούσαν ο ένας τον άλλο, έλεγαν τα νέα και τα μυστικά τους. Τι άραγε τους ένωνε σ' αυτή την καθαρή και βαθιά φιλία;

Κανείς δεν βρέθηκε να το πει με δυο λόγια. Όλοι όσοι τους ήξεραν, έλεγαν μια ιστορία, την ίδια πάντα, για να περιγράψουν στους άλλους αυτή τη φιλία:

Πως κάποτε, λέει, του ήρθε η ιδέα του νησιώτη που του άρεσε πολύ το μικρό ορεινό χωριό του φίλου του και είχε μιλήσει με τα καλύτερα λόγια σε πολλούς γνωστούς του να

νοικιάσει ένα λεωφορείο, και όσοι ήθελαν ν' ανεβούν στα ορεινά και να μείνουν εκεί ένα τριήμερο. Σε όλους άρεσε η ιδέα. Και στην παρέα του νησιώτη, αλλά και στο φίλο του. "Ορεινός τουρισμός" είπαν όλοι. Όμως δεν άρρησαν να προκύψουν δυσκολίες. Το εύκολο ήταν να βρουν λεωφορείο. Το δύσκολο, να βρεθούν κρεβάτια στο χωριό για να κοιμηθούν όλοι αυτοί που θάρχονταν, περίπου 25 άτομα. Έγιναν πολλά τηλέφωνα, ρωτήθηκαν πολλοί που είχαν άδεια σπίτια αν τα νοικιάζουν, ωστόσο, λύση δεν βρέθηκε και το σχέδιο ναυάγησε.

Ο λόγος βέβαια ήταν απλός. Τέτοιες μέρες όλοι όσοι κατάγονται από το μικρό αυτό ορεινό χωριό, πήγαιναν στην πατρίδα τους να μυρίσουν λίγο πλάτανο και έλατο. Δεν υπήρχε λοιπόν ούτε μέτρο για 25 ξένους! Η εκδρομή αναβλήθηκε και όλοι λυπήθηκαν. Μα πιο πολύ λυπήθηκε ο φίλος από το μικρό ορεινό χωριό.

– Αν θέλουμε ορεινό τουρισμό πρέπει να το βάλουμε καλά στο μυαλό μας, πως στο χωριό θάρχονται τουρίστες τότε που πάμε και εμείς. Όποτε μπορούμε εμείς τότε μπορούν και αυτοί, είπε μια μέρα φωναχτά στην όμορφη πλατεία του χωριού. Και συνέχισε:

– Πρέπει στο χωριό να κάνουμε κάτι παραπάνω για φιλοξενία, γιατί ένα ένα τα σπίτια του χωριού δεν φτάνουν.

– Να φτιάξουμε έναν χώρο για ξενώνα, είπε κάποιος άλλος, νάρχονται όσοι θέλουν, αλλά να φέρνουμε και εμείς όποιους θέλουμε. γιατί να μη φιλοξενούμε, για παράδειγμα, τα παιδιά ενός άλλου χωριού, και μετά εκείνοι να φιλοξενούν τα παιδιά μας;

Πέρασαν κανά δυο χρόνια, κι ένα πρωί ο φίλος από το μικρό ορεινό χωριό τηλεφωνάει στο νησιώτη:

– Έχω να σου πω καλά νέα. Στήσαμε έναν ξενώνα στο χωριό. Αν θέλετε νάρθετε όποτε μπορείτε. Μόνο να μας το πείτε λίγο νωρίτερα, γιατί έχει 25 κρεβάτια όλα κι όλα.

Τέτοια ήταν η δύναμη αυτής της φιλίας, που έφτιαξε ολόκληρο ξενώνα!

Να μην τα πολυλογούμε, η εκδρομή έγινε. Το τι ήπιαν, πόσο χόρεψαν, τι μουσικές έπαιξαν, τι περιπάτους έκαναν δεν περιγράφεται. Οι άνθρωποι άλλωστε, πάντα ταιριάζουν όταν ξέρουν ότι όλοι είναι καλοδιάθετοι και κυρίως ίσοι στην παρέα, στο γλέντι και στο τραγούδι.

Ωστόσο, αυτό που περιγράφει καλύτερα αυτή τη φιλία, είναι ένα καραβάκι ξυλόγλυπτο, που ο φίλος από το μικρό νησιώτικο χωριό έφερε μαζί του για δώρο. Σήμερα, αυτό το καραβάκι βρίσκεται πάνω από το τζάκι του ξενώνα, σύμβολο αυτής της παράξενης φιλίας.

Εδώ τελειώνει και το παραμύθι. Εγώ δεν πολυπιστεύω στα παραμύθια, αν και μου αρέσουν πολύ. Κι αν θέλετε τη γνώμη μου γι' αυτούς τους δυο φίλους και τη φιλία τους, νομίζω ότι ταίριαζαν τόσο, απλά και μόνο γιατί τα χωριά τους είναι και τα δυο μικρά, γιατί οι κοινωνίες τους είναι ανθρώπινες, και γι' αυτό μπορούσε ο ένας να καταλαβαίνει τον άλλο.

Επομένως, δεν είναι καθόλου παράξενο που ταίριαξαν ένας «ορεινός» με ένα «νησιώτη». Γι' αυτό επίσης και δεν είναι παράξενο που τόσο εγώ, ένας νησιώτης, σας γράφω και από ένα γράμμα για κάθε τεύχος, αλλά και άλλο τόσο που και εσείς πάντα φιλοξενείτε στο περιοδικό σας τα γράμματά μου.

με αγάπη
Ηλίας Γιαννίρης

Προς τους αναγνώστες μας

Είναι αλήθεια ότι το «Χάος και Όψη» δημιουργήθηκε πρωταρχικά από την αγάπη για το χωριό μας και από την επιθυμία μας μέσω των σελίδων του να εκφραστούμε, να προβληματιστούμε, να έλθουμε πιο κοντά ο ένας στον άλλον, να επικοινωνήσουμε σ' ένα κατά το δυνατόν υψηλότερο επίπεδο πολιτισμού. Είναι μεγάλη η χαρά μας να λαβαίνουμε γράμματα από τους αναγνώστες με τις σκέψεις, τις προτάσεις, τα σχόλια, την καλοπροαίρετη κριτική τους. Αυτό ίσως δείχνει και ότι σ' ένα βαθμό, η προσπάθειά μας πετυχαίνει το στόχο της. Παράλληλα πιστεύουμε ότι η απάντηση σε ορισμένες από τις επιστολές που παίρνουμε, είναι επιβεβλημένη από την άποψη ότι πρέπει να διαφωτίζονται όλες οι πτυχές της προσπάθειας και ο διάλογος να είναι πιο ολοκληρωμένος και έτσι γόνιμος και προοδευτικός.

Πήραμε και δημοσιεύσαμε στο 4ο τεύχος του περιοδικού (σελ. 41) την επιστολή του αγαπητού αναγνώστη κ. Δ. Κουτσοσπύρου. Δεχόμαστε την αυστηρή κριτική του· θέλουμε κριτική· θέλουμε αυστηρή κριτική. Πιστεύουμε όμως ότι ο αγαπητός Δ.Κ. στέκεται απέναντι στο περιοδικό μας άδικος. Γράφει: «... η έκδοση συνεχίζει να μην εκφράζει τον προορισμό της» και επιχειρηματολογεί βασιζόμενος κυρίως, ίσως και από την ιδιότητά του ως ζωγράφου, επί της εικονογράφησης του περιοδικού. «... περιοριστείτε», γράφει, «πιο πολύ στη λαογραφία μας, στην ιστορία του χωριού μας» κ.λπ.

Μα τι άλλο κάνει το περιοδικό μας, και απορούμε πώς ο αναγνώστης μας δεν το πρόσεξε, από το να αναφέρεται στην παράδοση και τη λαογραφία μας;

Να αναφέρουμε ενδεικτικά;

Σ. Παγανέλη: Τα Τζουμέρκα

Ειρ. Σιόντη: Το πανηγύρι μας

Συνέντευξη με τον Κ. Μπαλάφα

Λ. Φλούδα: Προτάσεις για την ανάπτυξη των Τζουμέρκων

Κ. Αγγέλη: Λαϊκή τέχνη και σύγχρονη πραγματικότητα

Κ. Μπαλάφα: Ο τόπος μας και η παράδοσή του

Είναι μόνο κάποια θέματα από την μέχρι τώρα σε 4 μόνο τεύχη σχετική αρθρογραφία μας.

Ο αγαπητός Δ.Κ. δεν έχει δίκιο στην σκληρή, όπως ο ίδιος την χαρακτηρίζει, κριτική του.

Η συντακτική επιτροπή, μέσα από αλληπάλληλες συσκέψεις των μελών της, καθορίζει την ύλη του περιοδικού πάντα με γνώμονα και κέντρο του ενδιαφέροντος το χωριό μας, οπωσδήποτε, όμως, σε σχέση με τη γενικότερη πορεία και εξέλιξη του πολιτισμού στον τόπο μας, μικρό τμήμα του οποίου αποτελεί και αυτός της Χώσεψης.

Η Συντακτική Επιτροπή